

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Narva kolledž

Õppekava Koolieelse lasteasutuse õpetaja mitmekeelses keskkonnas

Julia Lulla-Alatsei

**KOOLIEELIK KUI VÄGIVALLA OHVER NING TEMA
TOIMETULEK LASTEAIAS TOETUDES ÕPETAJATE
ARVAMUSELE**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Nelly Randver

Narva 2024

KINNITUS

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Allkirjastatud digitaalselt
20.05.2024

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Julia Lulla-Alatsei,
(sünnikuupäev 19.06.1982)

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Koolieelik kui vägivalda ohver ning tema toimetulek lasteaias toetudes õpetajate arvamusele.”, mille juhendaja on Nelly Randver, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab kuni autoriõigusekehtivuse lõppemiseni luua selle baasil tuletatud teost ja teost ärieesmärgil.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma õigusaktidest tulenevaid teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusi.

Julia Lulla-Alatsei
20.05.2024

SUMMARY

Author of the research paper: Julia Lulla-Alatsei.

Title: Preschool child as a victim of violence and their coping in kindergarten based on the teachers' opinions.

No form of violence against children is justified - neither mental nor physical. Violence (including mental or emotional, physical, sexual, economic, expressive and instrumental, as well neglect) has a significant negative impact on children before school age and is a serious and alarming problem. In Estonia, there are no accurate statistics and an overview of child victims of violence who experienced violence at a young age, either partially by participating in the conflict or by witnessing it.

The topic is highly relevant and lies in the fact that violence has a long-term harmful effect on a child's development and coping in kindergarten. Teachers play a crucial role in preventing violence and supporting victims.

The aim of the bachelor's thesis was to find out the relationship between the occurrence of violence and the daily coping of children in a preschool, based on teachers' opinions. The thesis consists of three parts. The first part deals with violence and its types. It also analyzes how the discovered phenomenon of violence among preschoolers is related to the daily coping of children in a preschool. The second sub-chapter of the work provides an overview of the impact of violence on child development and creates a context for the research. The third sub-chapter describes the relationship between the occurrence of violence and the daily coping of preschoolers in a preschool, based on the opinions of teachers and parents and the results of the conducted studies. In the last part of the paper, the analysis and discussion of the results of the study has been carried out.

A qualitative research method was used with data collected through semi-structured interview, utilizing a purposive sampling.

The research results revealed that teachers encounter children who have suffered from violence in their pedagogical practice, and the problem under research is currently relevant. Teachers notice and know how to identify clearly distinguishable signs (e.g. bruises, scratches, cuts or burns) of violence and know the specialists to contact when identifying a child who has been subjected to violence. However, teachers do not know how to relate other signs of violence (besides physical injuries) to the nature of violence, as violence is multifaceted and it is difficult to distinguish its types. To detect hidden violence in

kindergarten, teachers need to pay particular attention primarily to changes in a child's behavior and emotions. In their pedagogical practice, when solving cases of violence, teachers rely on the system established in the kindergarten (algorithm of action), which exists in every kindergarten and includes rules, instructions and cooperation with colleagues. However, for effective work with children who have suffered from violence, teachers need a national violence detection and prevention methodology.

SISUKORD

SUMMARY	4
SISSEJUHATUS	7
1. VÄGIVALLA OLEMUS JA LIIGITUS NING SELLE MÕJU LAPSE TOIMETULEKULE KOOLIEELSES LASTEASUTUSES	10
1.1. Erinevad lähenemisviisid vägivalda mõistele.....	10
1.2. Vägivalla liigid ning nende mõju lapsele	11
1.2.1 Füüsiline vägivald ja selle tunnused	11
1.2.2 Vaimne ehk emotsionaalne vägivald ja selle tunnused	12
1.2.3 Seksuaalne vägivald ja selle tunnused	14
1.2.4 Hooletusse jätmine ja selle tunnused	15
1.3. Vägivalla mõju lapse arengule.....	16
1.4. Vägivalla mõju lapse käitumisele lasteaias.....	19
1.5. Õpetajate teadlikkus vägivalla ilmingutest ja nende mõjust lapsele.....	20
1.6. Vägivalla ennetusmeetmed ja soovitusel õpetajatele ohvri tunnuste märkamisel ja lapse toetamisel.....	21
2.UURIMISTÖÖ METOODIKA JA VALIMI KIRJELDAMINE.....	25
2.1 Uurimistöö eesmärk ja uurimisküsimused.....	25
2.2 Uurimistöö meetod	25
2.2.1 Uuringu valim	26
2.3 Protseduri kirjeldus	27
2.4 Tulemuste analüüsimeetodid	28
3.UURIMUSTÖÖ TULEMUSED	29
3.1 Õpetajate teadmised koolieelikute vägivalla ilmingutest lasteasutuses toetudes nende arvamustele	30
3.2 Lasteaia õpetaja osatähtsus vägivalla ohvriks langenud laste varajasel tuvastamisel ja toetamisel ning spetsialistide abi kasutamisel nende endi arvates.....	34
3.3 Õpetajate poolt lasteaias kasutatavad lisameetmed ja strateegiad vägivalla ohvriks langenud laste toetamiseks.....	38
3.4 Arutelu ja järeldused	43
KOKKUVÕTE	51
KASUTATUD ALLIKAD	54
LISAD	61
LISA 1. Intervjuu küsimused.....	61

SISSEJUHATUS

Lapse suhtes pole õigustatud mingit laadi vägivald – ei vaimne ega füüsiline. Vägivald (selle hulka kuulub vaimne ehk emotsionaalne, füüsiline, seksuaalne, majanduslik, ekspressiivne ja instrumentaalne vägivald, hooletusse jätmine) avaldab olulist negatiivset mõju lastele enne kooliiga ning see on tõsine ja murettekitav probleem. See võib avaldada mõju laste füüsilisele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele arengule ning lapse pikaajaline kokkupuude vägivaldse keskkonnaga toob kaasa kõrvaldamatuid tagajärgi. Põhjustab ärevust, hirmu, madalat enesehinnangut ja probleeme suhtlemisel eakaaslastega (Justiitsministeerium 2021-2025).

Vägivalda ilmingute esinemine kodus võib mõjutada lapse igapäevast toimetulekut koolieelses lasteasutuses. Väärkoheldud lastel tekivad keskendumis- ja õpiraskused. Üha sagedamini esinevad ka käitumisprobleemid. Koolieelikud on eriti haavatavad, kuna nende isiksus ja sotsiaalne käitumine on alles kujunemas. Koolieelikutele tuge pakkuv ja turvaline keskkond on olulised nende tervikliku arengu tagamiseks. Seepärast on eriti oluline, et lasteaiasõpetajad ja lapsevanemad oleksid teadlikud vägivallast ja oskaksid märgata selle tunnuseid koolieelses eas lastel.

Vaadeldav teema on murettekitav ning laste turvalisuse ja heaolu tagamiseks nõuab see tähelepanu ja ennetustööd. Lastekaitse spetsialistid, õpetajad, sotsiaaltöötajad ja teised ametnikud mängivad olulist rolli lapse kaitsel ja toetamisel, kui nad puutuvad kokku koolieelikute vastase vägivalda ilmingutega (TAI, 2014).

Justiitsministeeriumi poolt 2023. aastal kogutud kuritegevuse statistika näitab, et eelmisel aastal registreeriti 731 seksuaalkuritegu, millest 637 korral oli ohver alaealine. Võrreldes eelneva aastaga tõusis laste vastu toimepandud seksuaalkuritegude (seksuaalne vägivald on kuritegu) arv 17% võrra, mida on 107 juhtumit rohkem. Võrreldes eelmise aastaga kasvas ka muude lastevastaste kuritegude arv 7,7% võrra (sh füüsiline ja vaimne vägivald ning hooletusse jätmine) (Lepp & Petersell, 2023).

Varem on seda temaatikat uurinud J. Kala (2014) oma bakalaureusetöös “Vanemate arvamus kasvatuses ja karistuses”, mis käsitles lastevanemate hoiakuid seoses laste kasvatamise ja karistamisega. Uuringu eesmärk oli välja selgitada, millised on nende suhtumised nendesse teemadesse. Tulemustest ilmnes, et enamus vastanutest toetasid mingil määral füüsilist karistust, kuigi nad toetasid ideed selle riiklikust keelustamisest tõsiste kehaliste karistuste osas.

Aastal 2021 uuris A. Pendarov töös “Lahutavate vanemate laste toetamise võimalikkusest lasteaias lasteaiaõpetajate hinnangul” lasteaiaõpetajate arvamusi õpetaja rollist lahutusprotsessis olevate vanemate laste toetamisel lasteaias. Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada, kuidas lasteaiaõpetajad hindavad oma rolli lahutusprotsessis olevate laste toetamisel lasteaias. Samuti püüti tuvastada, millised on õpetajate kogemused nende laste abistamisel ja millised on nende vajadused tõhusama toe pakkumiseks. Tulemusena selgus, et õpetajatel on oluline roll pakkuda lastele lähedust, emotsionaalset tuge ning tagada turvatunne, samuti teha koostööd vanematega. Õpetajad on rakendanud erinevaid emotsionaalseid, sotsiaalseid ja akadeemilisi toetusmeetmeid laste toetamiseks, kuid tõhusama toe pakkumiseks peavad nad läbima koolitusi ning parandama koostööd spetsialistide, juhtkonna, kolleegide ja lastevanematega.

Aastal 2016 uuris Ave Paju oma töös “Perevägivallaga seotud müüdid vägivalda juhtumitega kokkupuutuvate spetsialistide hulgas” vägivalda juhtumitega kokkupuutuvate spetsialistide hulgas levinuid müüte või eelarvamusi seoses perevägivallaga. Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada, millised on spetsialistide seas levinud müüdid või eelarvamusel seoses perevägivallaga. Uuringu tulemusena ilmnis, et spetsialistide üldine arusaam oli, et vägivallaga tuleb tegeleda nii ühiskonnas laiemalt kui ka spetsiifiliselt, näiteks vanemate oskuste parandamise ja spetsialistide teadlikkuse ning professionaalse pädevuse suurendamise kaudu.

Aastal 2014 uuris Maarja-Liisa Sari magistritöös “Lähisuhtevägivald, selle peamised sotsiaalsed mõjutegurid ning tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed” miks vaid iga kümnes ohver pöördub politsei poole abi saamiseks ja millised on elanikkonna ootused politsei tegevuse suhtes vägivallajuhtumite korral. Magistritöö eesmärk oli hinnata lähisuhtevägivalla ulatust ühiskonnas ja leida meetmeid selle ennetamiseks ja tõkestamiseks. Uurimine tõi esile, et puudub statistika ja ülevaade lähisuhtevägivalla lapsohvritest, kes kogevad vägivallada noores eas, olgu siis osaliselt konfliktis osaledes või seda pealt vaadates. Tuginedes töö tulemustele võib vägivallaga kokkupuutuvate Eesti laste heaolu jääda ohustatuks.

Töö uudsus või erinevus varasematest uuringutest seisneb selles, et aitab aru saada kui sageli õpetajad puutuvad kokku vägivalla all kannatanud lastega, kuidas nad toetavad koolieelikute toimetulekut igapäevaselt oma pedagoogilises praktikas ning millised vägivalla tuvastamise ja ennetamise riiklikud programmid on kasutusel Eesti lasteaiades.

Bakalaureusetöö *eesmärk* on selgitada välja seos vägivalda esinemise ja koolieelikute igapäevase toimetuleku vahel koolieelses lasteasutuses ning selleks kasutatavad strateegiad, tuginedes õpetajate arvamustele ning läbiviidud uuringute tulemustele.

Töös kasutatakse kvalitatiivset uurimisviisi, tänu millele saab mõista inimeste kogemusi uuritava teema kohta (Laherand, 2008). Õunapuu (2014) sõnul sobib kvalitatiivne uurimisviis reaalse elu mõistmiseks ning kirjeldamiseks. Kuna antud töös uuritakse õpetajate kogemusi laste toetamisel, siis see uurimisviis on põhjendatud.

Töös kasutatakse sihipärast valimit. Kaasatakse õpetajaid, kes on uuritava probleemiga oma elus kokku puutunud. Viiakse läbi poolstruktureeritud intervjuu. Intervjuu transkribeerimisel ja analüüsimisel kasutatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi ehk teisisõnu otsitakse vastuseid küsimustele:

1. Milliseid koolieelikute vägivalda ilminguid teavad ja oskavad õpetajad tuvastada koolieelses lasteasutuses toetudes nende arvamustele?
2. Milline osatähtsus on lasteaias õpetajatel vägivalda ohvriks langenud laste varajasel tuvastamisel ja igapäevasel toimetulekul ning spetsialistide abi kasutamisel toetudes nende arvamustele?
3. Milliseid lisameetmeid ja strateegiaid kasutavad õpetajad lasteaias vägivalda kannatanute laste toimetuleku toetamiseks?

Bakalaureusetöö koosneb kolmest osast. Töö esimeses osas käsitletakse vägivalda ning selle liike. Samuti analüüsitakse, kuidas on seotud avastatud vägivalda ilmingud koolieelikutel laste igapäevase toimetulekuga lasteasutuses. Töö teises alapeatükis antakse ülevaade vägivalda mõjust lapse arengule ja luuakse kontekst uurimusele, kolmandas alapeatükis kirjeldatakse seost vägivalda esinemise ja koolieelikute igapäevase toimetuleku vahel koolieelses lasteasutuses, tuginedes õpetajate ja lastevanemate arvamustele ning läbiviidud uuringute tulemustele. Töö viimases osas on läbiviidud uuringu analüüs ja arutelu tulemuste üle.

1. VÄGIVALLA OLEMUS JA LIIGITUS NING SELLE MÕJU LAPSE TOIMETULEKULE KOOLIEELSES LASTEASUTUSES

Vägivallal on sügav ja mitmetahuline mõju laste elule ning see võib kujuneda üheks oluliseks väljakutseks laste arengus, eriti nende toimetulekus koolieelses lasteasutuses. Vägivald koolieelses eas võib esineda erinevates vormides ning see võib avaldada sügavat mõju lapse psühholoogilisele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele heaolule. Vägivalla mõju mõistmiseks lapse toimetulekule lasteaias on vajalik osata märgata vägivalla ilminguid ning nendele reageerida (Bruns, 2023).

1.1. Erinevad lähenemisviisid vägivalla mõistele

Vägivald on raske inimõiguste rikkumine (VEKO 2021 – 2025). Vägivalla teemaga on seotud mitmeid termineid ja definitsioone. Näiteks ingliskeelses kirjanduses määratletakse laste vägivalda kui *violence of Children*, lähisuhtevägivalda *interpersonal violence* ning perevägivalda *family violence*. Saksakeelsetes allikates on lähisuhtevägivald *Gewalt in der Partnerschaft* ja perevägivald *häusliche Gewalt* (Allaste, 2006-2007).

Vägivalla mõistet on raske üheselt mõistetavana defineerida. Aja jooksul on vägivalda vaadeldud erinevatest teoreetilistest vaatepunktidest ning seetõttu on seda ka erinevalt defineeritud. Vägivalla definitsioonis üldjuhul esineb üks oluline komponent, mis seostab vägivallaga ähvarduse või potentsiaalse vägivalla (Allaste, 2006-2007). Lapse väärkohtlemist saab defineerida kui ükskõik millist tegevust või tegevusetust, mis avaldab lapsele negatiivset mõju (Soonets, 1991; Schmid & Benbenishty, 2011; Toros, K., & Tiirik, 2016).

Lapse vastu suunatud vägivalla määratlemisel võib olla kasulik keskenduda erinevatele aspektidele, nagu vägivallatseja tegevus, lastele avalduv mõju ja vägivalla tahtlikkus. Milline neist aspektidest on olulisim või vajab erilist tähelepanu, sõltub sageli kontekstist ja eesmärkidest (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi, & Lozano, 2002; Ellenbogen jt., 2014).

Lapse vastu suunatud vägivalla määratlus on tugevalt seotud kultuurilise kontekstiga, kus kehtivad erinevad traditsioonid, väärtushinnangud, inimeste teadlikkus ning suhtumine. Need faktorid määravad, kust tõmmatakse joon aktsepteeritava käitumise ja vägivalla vahel (Raman & Hodes, 2012; Jimenez jt., 2016).

Vägivalla mõiste praktiline rakendamine võib varieeruda vastavalt konkreetsele valdkonnale. Vägivalla mõiste hõlmab vaimset ehk emotsionaalset vägivalda, füüsilist,

seksuaalset ja majanduslikku vägivalda ning hooletusse jätmist. Tavaliselt ei esine ükski vägivaldaliik iseseisvalt, vaid on tihedalt seotud teiste vägivalda vormidega. Kuid kõik vägivaldavormid avaldavad negatiivset mõju lapsele (Séguin-Lemire jt., 2017).

1.2. Vägivalla liigid ning nende mõju lapsele

Vägivalda klassifitseerimisel erinevates allikates kasutatakse erinevaid termineid sünonüümidenä – vägivalda liigid või vägivalda vormid.

Vägivald võib avalduda nii füüsiliselt, vaimselt, seksuaalselt kui ka hooletusse jätmises.

Perevägivald võib esineda mitte ainult abielusuhtes, vaid ka teistes lähisuhetes ning olla levinud kõikides sotsiaalsetes rühmades, religioonides, erinevate rasside, etniliste gruppide ja nii hetero-, homo- kui ka biseksuaalsetes suhetes, hõlmates inimesi igas vanuses ja tervislikus seisundis (Krug jt., 2002; Holmes, 2013).

Nii mehed kui naised, lapsed ja täiskasvanud võivad kasutada vägivalda lähisuhetes, sealhulgas kodus ja pereringis. Lisaks naistele võivad vägivalda all kannatada ka lapsed, vanavanemad, muud sugulased ja ka mehed (Proos ja Pettai, 2015).

Lapse väärkohtlemise eraldi kategooriana tuuakse esile koduse vägivaldaga kokkupuudet, mis tähendab olukorda, kus laps on tunnistajaks pereliikmete vahelisele vägivaldale (Bermann ja Howell, 2011).

1.2.1 Füüsiline vägivald ja selle tunnused

Füüsilise vägivalda ilminguid on võimalik visuaalselt tuvastada, mistõttu pole kahtlust, kas vägivald on toimunud või mitte (Linno jt, 2001; Ellenbogen jt, 2014).

Füüsiline vägivald hõlmab meelega rakendatud füüsilise jõu kasutamist teise isiku vastu, põhjustades talle vigastusi, füüsilist valu või isegi surma. Füüsiline vägivald eristub teistest vägivaldaliikidest kõige lihtsamini, kuna ohvri kehal on selged füüsilised kahjustused (Gilbert jt, 2009). Selle alla kuuluvad järgmised teod: tõukamine, kriimustamine, kinni haaramine ja raputamine, esemega viskamine, käe, jala või esemega löömine, peksmine (sealhulgas esemega peksmine), juustest tirimine, kägistamine, lämmatamine, hammustamine, mürgitamine, põletamine, kinnihoidmine ja kinnisidumine, samuti külma või tulirelva kasutamine (Corby, 2006; Seguin-Lemire jt., 2017).

Füüsilise vägivalda tõendamine ja kindlakstegemine on vaimse vägivalda tuvastamisest märkimisväärselt lihtsam. Füüsilise vägivalda korral on tavaliselt ohvril selgelt nähtavad vigastused, nagu verevalumid, haavad, luumurrud jne (Dias jt., 2015).

Füüsiline väärkohtlemine seisneb vanema või hooldaja tahtlikus ning mitte juhuslikus füüsilise jõu kasutamises lapse suhtes, mis võib põhjustada lapsele vigastusi (Linno jt, 2011; Ellenbogen jt., 2014). Füüsilise väärkohtlemise vormina võib mainida raputatud lapse sündroomi, kus lapsevanem või hooldaja tugevalt raputab last. Lapse raputamine võib kaasa tuua tõsisemaid tagajärgi, sealhulgas ajukahjustusi, mälu-, kõne-, käitumis- ja õppimishäireid, alaarengut, pimedaks või kurdiks jäämist või isegi surma (Sallo, 2014). Laste puhul võib füüsilise vägivalla ilminguteks olla arusaamatute päritoludega kehavigastused, mitmesuguste paranemise kiirustega kehavigastused, hirm naasmise ees koju ning mure täiskasvanute tähelepanu äratamise ees (Child Welfare Information Gateway, 2007). Vastavalt vanusele on võimalik esile tuua konkreetseid märke, mis viitavad füüsilisele vägivallale. Kriminaalpoliitika veebilehe (i.a) kohaselt võivad kuni 3aastaste laste puhul olla füüsilise väärkohtlemise tunnusteks vastumeelsus füüsilise kontakti suhtes, valu või ebamugavustunne mängimisel või liikumisel ning mahajäämus füüsilises arengus ja motoorsetes oskustes. Koolieelikute puhul võivad füüsilise vägivalla spetsiifilised tunnused füüsilise vägivalla osas hõlmata näiteks unehäireid, madalat enesehinnangut ning kalduvust teise inimese sõbralikku käitumist tõlgendada vaenulikuna (Kriminaalpoliitika, 2020). Samuti võivad esineda tähelepanudefitsiit ja hariduslikud erivajadused (Tomberg, 2004; Calheiros jt, 2016).

Füüsilise vägivalla all kannatanud lastel võib esineda posttraumaatilise stressihäire sümptomeid, mille kaudu on võimalik vägivalda ära tunda (Showalter jt, 2019).

Peatükis keskendutakse füüsilise vägivalla esinemisele lastel ning selle tunnustele. Samuti tuuakse esile vägivallailminguid ja nende tagajärgi erinevates laste vanusegruppides.

Kui füüsilise vägivalla esinemise puhul jäävad selgelt tuvastatavad jäljed, siis vaimse vägivalla tuvastamine on raskendatud.

1.2.2 Vaimne ehk emotsionaalne vägivald ja selle tunnused

Vaimset vägivalda on äärmiselt keeruline tuvastada, sest sellel puuduvad otsesed füüsilised tunnused nagu verevalumid või muud selgelt nähtavad füüsilised näitajad.

Emotsionaalne vägivald (sh vaimne või psühholoogiline vägivald) hõlmab verbaalseid või mitteverbaalseid rünnakuid, mis põhjustavad teisele isikule emotsionaalset kahju ja alandavad tema eneseväärikust (Krug jt., 2002; Hillis jt., 2016). Vaimne vägivald omab korduvat mustrit. Last nearuvääristatakse, hirmutatakse, solvatakse ja alandatakse (Compier-de Block jt., 2016).

Emotsionaalne vägivald on püsiv ja teadlik teisele isikule kahju tekitamine ja nende emotsionaalsete tunnete riivamine. Emotsionaalne vägivald on kõige sagedamini esinev vägivaldaliik ning tihti kaasneb sellega füüsiline, seksuaalne ja/või majanduslik vägivald (Kerig jt., 2012; Calheiros jt., 2016).

Ohvrid peavad emotsionaalset vägivalda kõige haavavamaks ja raskemini talutavamaks. Emotsionaalne vägivald ei piirdu alati otseste solvangute või karjumisega. See võib ilmneda ka peenekoelise ning oskusliku manipuleerimise ja alandamise vormis (Linno jt., 2011; Ellenbogen jt., 2014).

Emotsionaalse vägivalda puhul võib tegemist olla väga erinevate vägivaldsete käitumisviisidega, mis seda iseloomustavad. Nendeks on süüdistamine, süstemaatiline kontrollimine (sh liikumise, suhtlemise ja raha kasutamise kontrollimine), kritiseerimine ja halvustamine, sõimamine, alandamine, hirmutamine ja ähvardamine (sh haiget tegemise või tapmisega ähvardamine), sotsiaalne isoleerimine (nt egoistliku võimu ja kontrolli vajadusest põhjustatud sõprade ja sugulastega suhtlemise või vaba aja veetmise ja hobidega tegelemise piiramine või keelamine), manipuleerimine, ignoreerimine ja armukadeduse väljanäitamine“ (Linno jt, 2011; Compier-de Block jt., 2016).

Emotsionaalse vägivalda põhiliseks ilminguks on märgatav muutus lapse käitumises. Näiteks agressiivne käitumine ning endasse tõmbumine (Trickett jt 2009; Hillis jt, 2016). Emotsionaalne vägivald on raskesti eristatav väikeste laste puhul. Esmapilgul ei ole arusaadav, kas tegemist on halbade iseloomujoonte või vaimsest ning füüsiliselt vägivaldast tulenevate tunnustega. Vaimse vägivalda ilmnemise korral ei pruugi lapsel olla füüsilisi vigastusi, mis kinnitaksid kahtlusi (Child Welfare Information Gateway, 2007).

Emotsionaalse vägivalda all kannatanud lastel (vanuses 0-12 aastat) esineb vältiv käitumine, füüsiline agresiivsus ning järjepidevuse ja entusiasmi vähenemine. Suurematel lastel vanuses 6-12 aastat, kes on langenud vaimse vägivalda ohvriks, esineb agressiivsus, halvad või langenud õpitulemused, osavõtmatuse ühistegevustest, madal enesehinnang ning depressioon (Marshall'i, 2012; Toros, K., & Tiirik, 2016).

Seega on vaimne vägivald raskesti tuvastatav vägivaldaliik, mis on tihti põimunud teiste vägivaldaliikidega. Vaimne vägivald on haavav ning võib lapse arengule ja tervisele mõjuda tõsisemate tagajärgedega kui füüsiline vägivald. On oluline vägivaldatusnäitude õigeaegne äratundmine. Selle põhiliseks ilminguks on märgatav muutus lapse käitumises.

Seega saab järeldada, et vaimne vägivald mõjub lapse arengule negatiivselt ning toob muuhulgas kaasa agressiivsust ja depressiooni. Märgatavalt langevad ka õpitulemused.

1.2.3 Seksuaalne vägivald ja selle tunnused

Seksuaalne vägivald lapse suhtes on lapse kaasamine seksuaalsesse tegevusse, millest laps ei saa täielikult aru, milleks ta pole võimeline andma nõusolekut ega pole arenguliselt valmis. Seksuaalne vägivald on seadusevastane tegevus ning avaldab sügavat ja pikaajalist negatiivset mõju nii lapse füüsilisele kui ka vaimsele tervisele (Paddar, 2007; Goldman & Grimbeek, 2015). Lapse seksuaalne ärakasutamine on ebaseaduslik seksuaalse sisuga tegevus täiskasvanu või teise lapse poolt, kes on vanem või arenenum ning omab lapse üle võimupositsiooni (näiteks vanem vend). Vägivallatseja peamine motivatsioon on oma isiklike vajaduste rahuldamine (Hillis jt., 2016).

Seksuaalne vägivald kujutab endast olukorda, kus laps ja täiskasvanu või võimupositsioonil olev isik (näiteks vanem vend) on seotud ebasobivate tegevustega ning viimane on vastutav ja lapse jaoks usaldusväärne. Lapse seksuaalne kuritarvitamine ei pruugi piirduda lapse kaasamisega ebaseaduslikku seksuaalvahekorda, vaid võib hõlmata ka tema kaasamist prostitutsiooni või pornograafia tootmisse. Seksuaalne vägivald ei ole alati seotud otseste seksuaalsete vahekordade või otsese füüsilise kontaktiga. Kuigi väikelapsed ei pruugi suuta detailselt meenutada toimunud vägivalda, jäävad neile sellest hoolimata psüühilised ja kehalised mälestused (Soonets, 1997; Toros, & Tiirik, 2016).

Väikelapsed, keda on seksuaalselt väärkoheldud, võivad tunda ohtu ja hirmu mitmesugustes igapäevastes olukordades, näiteks suguelundite pesemisel. Seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud lapsel võivad esineda füüsilised sümptomid, näiteks: verevalumid suguelunditel või päraku piirkonnas; valud istumisel, liikumisel või magamisel; nahaärritus või -põletik suguelunditel; raskendatud urineerimine või soolestiku tühjendamine; ebataoline verejooks tupest (Butchart jt., 2006; Dias jt, 2015).

Lisaks eelmainitule võib koolieeliku mängimist jälgides näha seksuaalset teematikat sisaldavaid tegevusi ning seksuaalsete situatsioonide jäljendamist nukkude peal (Kerig jt, 2012; Overbeek jt, 2013). Joonistustel esineb sageli seksuaalseid motiive. Lapsed, kes on kannatanud seksuaalset vägivalda, võivad omada oma vanuse kohta ebaseaduslikult laialdasi teadmisi seksuaalsetest teemadest. Seksuaalset vägivalda kannatanud laps võib teiste lastega suheldes käituda seksuaalselt ekspressiivselt, näiteks silitades või katsudes

nende suguelundeid. Samuti laps võib jutustada lugusid, mis sisaldavad seksuaalseid elemente, näiteks suguelu või seksuaalset vägivalda (Berliner, 2011; Proos ja Pettai, 2015). Seega on seksuaalne vägivald mitmepalgeline ning avaldab tõsist mõju lapse füüsilisele ja vaimsele tervisele. Ka lapse hooletusse jätmine võib põhjustada seksuaalse vägivalla esinemist.

Siit saab järeldada, et laste hooletusse jätmine võib suurendada nende seksuaalse vägivalla ohvriks langemise riski.

1.2.4 Hooletusse jätmine ja selle tunnused

Vägivallaliigina vaadeldakse samuti lapse hooletussejätmist. Lapse hooletusse jätmise puhul on tegemist olukordadega, kus vanem või hooldaja ei täida lapse füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse arengu eest hoolitsemise kohustusi piisavalt, mis võib mõjutada lapse eakohast arengut ning vaimset ja füüsilist tervist (Linno jt, 2011; Ellenbogen jt., 2014).

Hooletussejätmine on hooldaja tähelepanematus lapse arenguks vajalike tingimuste (tervis, haridus, emotsionaalne areng, toit, peavari ja ohutud elamistingimused) tagamisel, kuigi perekonnas on vajalikud ressursid olemas. See võib põhjustada lapse tervise ning tema füüsilise, vaimse, hingelise või sotsiaalse arengu kahjustusi. Hooletussejätmise märgid võivad ilmnedä väikelapsel apaatiat ja ükskõiksusena ümbritseva vastu ning võrreldes teiste samaealistega nõrgemini arenenud motoorsete oskustena. Koolieelikutel võib avalduda huvipuudus teiste lastega suhtlemise vastu, impulsiivsus, vähene loovus ja õpihuvi. Nende käeline tegevus võib olla nõrgem ning suhtumine enese eest hoolitsemisse võib olla ükskõikne või taolised oskused võivad üldse puududa (Erickson ja Egeland, 2011; Seguin-Lemire jt., 2017).

Hooletussejätmise tunnuseid on võimalik eristada vanusest tulenevate iseärasustega. Alla 3aastastel lastel võivad hooletussejätmise märgid hõlmata mahajäämust arengus, apaatiat ümbritseva suhtes ning väiksemat kehakaalu ja kasvu võrreldes eakaaslastega. Koolieelikutel võivad spetsiifilised hooletussejätmise märgid hõlmata mahajäämust kõne ja muude oskuste arengus, oskamatus või ükskõiksust enese eest hoolitsemisel ning vähenevat loovust ja õpihuvi (Corby, 2006; Seguin-Lemire jt., 2017).

Hooletussejätmise tunnuseid on mitu ning nende tõlgendamine võib sõltuda konkreetsest olukorrast ja kontekstist ning nende tuvastamine nõuab tihti professionaalset hindamist ja sekkumist.

Vägivallal, olgu selleks füüsiline, vaimne, seksuaalne vägivald või hooletussejätmine, on tõepoolest ulatuslik ja sügav mõju lapse arengule. Vägivald mõjutab last füüsiliselt, vaimselt ning sotsiaalselt. Vägivald avaldab mõju ka lapse kognitiivsele arengule.

Seega võib järeldada, et vägivallal võib olla pikaajaline mõju, mis kujundab lapse enesekindlust, suhteid, käitumist ja üldist elukvaliteeti.

1.3. Vägivalla mõju lapse arengule

Lapse aju arengus on oluline periood varases lapsepõlves. Sellel perioodil luuakse ajus alus, millele hiljem ehitatakse keerukamad funktsioonid (Luik 2011; Márquez-Flores, 2016). Allen (2011) toob oma raamatus esile California uuringu, kus 17 000 inimese küsitlemisel selgus, et lapsepõlves kogetud vägivald, hooletussejätmine ja ebatervislikud perekondlikud mustrid on tihedalt seotud kehva füüsilise tervisega täiskasvanueas. Uuringu tulemused näitavad, et täiskasvanutel, kellel oli lapsepõlves traumeeriv kogemus, esineb sagedamini vägivaldset ja asotsiaalset käitumist. Neil on suurem risk vaimsetele probleemidele, kehvale õppeedukusele ja madalamale intelligentsuskvoodile ehk IQ le (Allen, 2011). Allen (2011) rõhutab, et last ümbritsev keskkond ja seal viibivad inimesed mõjutavad otseselt lapse arengut ja õppimist.

Lapse vägivalla ilmingute kindlakstegemine ja nende eristamine muust kasvukeskkonnast on keeruline, kuna mõjud põimuvad sageli üldiste negatiivsete keskkonnamõjudega. Seetõttu võib olla raske kindlaks teha, millised tagajärjed on otseselt seotud vägivallaga ning millised tulenevad üldisest ebasoodsast keskkonnast (Haldre, 2007; Merritt & Klein, 2015). Lapse arengut käsitlevate vägivallamõjude eristamine on sageli keeruline, kuna mitmed vägivallaliigid esinevad tihti koos (Mennen, Kim, Sang, & Trickett, 2010; Kim jt, 2017) või kaasuvad teiste liikidega: psühholoogiline vägivald on tihti põimitud füüsilise ja seksuaalse vägivallaga (Corby, 2006; Seguin-Lemire jt, 2017). Vägivalla koosmõju süvendab nende negatiivseid tagajärgi lapse arengule (McGee jt., 1997; Segrin jt, 2014). Igat tüüpi vägivald toob kaasa pikaajalisi ja kahjulikke tagajärgi lapse füüsilisele, emotsionaalsele, kognitiivsele ja sotsiaalsele arengule.

Lapse vägivalda tagajärjed ilmnevad kognitiivse ja keelelise arengu mahajäämusena, madala enesehinnangu ja negatiivse minapildina, raskustena emotsioonide reguleerimisel ja mõistmisel, puudulike sotsiaalsete oskustena ning ärevuse, kartlikkuse, enesesse sulgumise, depressiooni ja agressiivsuse ilmingutena (Graham-Bermann & Howell, 2011; Ellenbogen jt., 2014; Matthew, 2023).

Kognitiivne alaareng mõjutab lapse akadeemilist võimekust, samas kui õpiraskused ja käitumisprobleemid võivad süvendada tema agressiivsust või isoleeritust seoses vägivaldaga. Lisaks ilmneb vägivalda kannatanud lastel sageli enesehävituslik käitumine, eriti noorukieas, nagu uimastite tarbimine, enesetapp, söömishäired ja kuritegelik käitumine. (Butchart jt., 2006; Dias jt., 2015).

Üldiste vägivallamõjudena tuuakse välja näiteks negatiivsete emotsioonide väljendamise, madala enesehinnangu, enesesüüdistamise, vastumeelsuse füüsilise kontakti suhtes (eriti väikelastel), vähese sotsiaalse kompetentsuse, tähelepanudefitsiidi, kohanemise ja keskendumise raskused koolis, õpiraskused, agressiivse käitumise teiste eakaaslastega, raskused sõprussuhete loomisel, kodust ärajooksmise jne (Seguin-Lemire jt., 2017). Füüsiliste mõjudena on samad autorid välja toonud näiteks kergesti ärrituvuse, verevalumid, sisemised vigastused, ajukahjustused, käitumis- ja sõnakuulmisprobleemid kodus ja koolis, seadusega vastuollu mineva käitumise jne (Sallo, 2014). Hooletussejätmise mõjudena on välja toodud kognitiivne mahajäämus, vajakajäämised eakohases käelises tegevuses. Füüsiliselt hooletussejätetud lastel võib olla väiksem kehakaal ja kasv, apaatia ja ükskõiksus ümbritseva suhtes, endassetõmbumine, tõrjutus jne (Sallo, 2014). Seksuaalse väärkohtlemise mõjudeks on mitteeakohane seksuaalne käitumine, teiste isikute suguelundite katsumine, veritsused, valud alakehas, suguelunditel või päraku piirkonnas, söömishäired, varajane seksuaalne aktiivsus ning rasedus jne (Kerig jt., 2012; Hillis jt., 2016).

Vägivaldaohvriks langenud lapsed võivad kogeda mitmesuguseid emotsionaalseid probleeme ja väljakutseid. Need tagajärjed võivad erineda sõltuvalt lapse arengufaasist ja vanusest (Holmes, 2013). Oluline on mõista, et kui laps kogeb vägivalda, omandab ta sotsiaalse õppimise kaudu käitumismustrid, mida ta võib tulevikus kui lapsevanem ise kasutada - seega võib vägivalda kogenud lapsest saada vägivallatseja (Kerig jt., 2012; Overbeek jt., 2013).

Mida noorem laps, seda raskemad on vägivalla tagajärjed lapse arengule ja toimetulekule kodus ja koolieelses lasteasutuses. Kõige sagedamini osutuvad perevägivalla tunnistajateks kuni 8aastased lapsed ja imikud, kuna nende vanemad või hooldajad võivad arvata, et lapsed on liiga väikesed ja toimuvat ei mõista. Laps langeb vägivalla ohvriks ka juhtumitel, kui ta on vanemate- või teiste pereliikmete vahelise vägivalla pealtnägijaks, olenemata asjaolust, et vägivald pole otseselt temale suunatud. Vägivalla kogemine lapsepõlves ja selle pealtnägemine jätab lapsele alati sügava hingelise trauma (Linno jt., 2011; Ellenbogen jt., 2014; Spinazzola jt., 2014). Vägivaldses keskkonnas kasvamine mõjutab negatiivselt mitte ainult lapse enesehinnangut, vaid ka tema füüsilist tervist, vaimset arengut ning suhteid teiste inimestega (Sallo, 2014). Naiste tugi- ja teabekeskuse veebilehel (Vägivald ja lapsed, i.a) kajastatud andmete kohaselt vägivalda pealt näinud lapsed 50% suurema tõenäosusega hakkavad tarvitama alkoholi ja narkootikume ning 74% suurema tõenäosusega sooritavad mõne isikuvastase kuriteo (Overbeek jt., 2013)

Vägivallatsejast lapsevanem saadab oma käitumisega signaale, mis mõjutavad laste suhtumist teise vanema vanemlikku käitumisse. Näiteks võivad lapsed arvata, et teine lapsevanem on solvamise ära teeninud või et temasse ei pea lugupidavalt suhtuma. Nad võivad omaks võtta vägivallatsejalt õpitud konkreetset meetodid teise vanema naeruvääristamiseks ja alandamiseks (Bancroft ja Silverman, 2007; Seguin-Lemire jt., 2017).

Lapsepõlves kogetud vägivald kujundab lapse arengut, mõjutab tema väärtushoiakuid ja tema suhtumist mõlemasse vanemasse üldiselt. Kui laps kasvab perekonnas, kus üks vanematest (või mõlemad) on teise suhtes manipuleerivad ja vägivaldsed ning samuti hoolimatud oma laste tegevuste ja huvide suhtes, võib laps omaks võtta sarnase mustri käitumise tulevikus, kuna see tundub talle normaalsena. Lapsepõlves kogetu mõjutab lapse sotsiaalseid oskusi ja täiskasvanuna toimetulekut üleüldiselt (Pettai&Proos, 2015; Spinazzola jt., 2014).

Koolieelikute sotsiaalsed oskused hõlmavad võimet suhelda, luua sõprussuhteid ja edukalt osaleda ühistegevustes lasteaias, peale selle veel empaatiat, kuulamisoskust ning oskust lahendada konflikte. Sotsiaalsetel oskustel on oluline roll koolieelikute varajases arengus ja eakaaslastega suhtlemises. Puudulikud sotsiaalsed oskused lapsepõlves mõjutavad ka täiskasvanuiga ning võivad põhjustada madalat enesehinnangut ja raskendada üldist toimetulekut (Seguin-Lemire jt., 2017)

Vägivald, olgu see siis füüsiline, emotsionaalne või seksuaalne, avaldab lapsele laastavat mõju nii lühi- kui ka pikaajaliselt. See häirib lapse füüsilist, emotsionaalset ja kognitiivset arengut ning võib viia tõsiste probleemideni hilisemas elus.

Lisaks eelnevale on oluline märkida, et vägivalla tagajärjed ei pruugi ilmnedagi kohe, vaid võivad avaldada negatiivset mõju lapsele ka täiskasvanueas. Seega on vägivalla ennetamine ja varajane sekkumine eriti kriitilise tähtsusega.

1.4. Vägivalla mõju lapse käitumisele lasteaias.

Lapse tulevane käitumine ja sotsiaalne areng sõltuvad suuresti sellest, kuidas teda hoitakse ja suunatakse nii kodus kui ka lasteaias. Vanemate kohus on tagada lapse arengule soodne kodune taust ja pakkuda talle vajalikku sotsialiseerumist. Samal ajal on lasteaial oluline roll, kuna see toetab lapse arengut ja aitab kujundada tema käitumismustreid. Lasteaed on koht, kus laps veedab olulise osa oma päevast, saades seal lisakogemusi ja õppides suhtlema eakaaslastega. Vanemate ja lasteaia koostöö on oluline, et tagada lapse terviklik areng ja vajaduste rahuldamine (Allen, 2011; Merritt & Klein, 2015).

Vägivalla ohvriks langenud lapsel võivad lasteaias viibimise ajal tekkida erinevad emotsionaalsed, sotsiaalsed ja käitumuslikud raskused: ärevus ja hirm - laps võib tunda hirmu lasteaeda mineku ees, nutta lahkudes või karta üksindust ning karta teatud inimesi või keskkonda; kurbus ja depressioon - laps võib näidata kurbust, apaatsust või isoleeritust ning kaotada huvi ühistegevuste vastu; viha ja agressiivsus - laps võib väljendada viha, ärrituvust või agressiivsust, olles kalduv lööma, lükkama või solvama teisi lapsi; madal enesehinnang - laps võib tunda end häbistatuna, süüdi või väärtusetuna ning võib kogeda raskusi oma tundmuste väljendamisel; sotsiaalsete oskuste puudumine - laps võib kogeda raskusi sõprade leidmise ja hoidmisega ning võib vältida silmsidet või keelduda teistega suhtlemast; kontsentratsioonihäired - laps võib kogeda raskusi tähelepanu hoidmisel ja ülesannete täitmisel; rahutus ja hüperaktiivsus - laps võib olla rahutu, impulsiivne ja raskesti juhitav; une- ja söömishäired - laps võib kogeda unehäireid või ebaregulaarset söömist (Feng jt., 2015; Grasso jt., 2016).

Seega vägivallakogemus võib mõjutada lapse käitumist lasteaias mitmel viisil, luues väljakutseid nii tema enda kui ka õpetajate ja eakaaslaste jaoks. Oluline on märgata ja mõista vägivalla mõju ning pakkuda lapsele vajalikku tuge ja toetust tema käitumise ja

emotsionaalse heaolu parandamiseks. Vägivalla all kannatanud lapse käitumine ja emotsionaalne heaolu lasteaias muutub ning on oluline, et õpetaja oleks teadlik sellest, millised vägivallailmingud võivad lapsel esineda ja kuidas nad võivad last mõjutada.

1.5. Õpetajate teadlikkus vägivalla ilmingutest ja nende mõjust lapsele

Iga spetsialist (sh õpetaja koolieelses lasteasutuses), kes töötab lastega, peab olema valvas võimalike vägivallatunnuste suhtes ning peab oskama kiiresti ja oskuslikult tegutseda. Koolieelse lasteasutuse spetsialistidel ja õpetajatel ning lastevanematel on lapse suhtes toimepandud vägivalla avastamisel oluline roll (Radford jt., 2011; Schols, 2013). Eriti märkimisväärne võimalus avastada võimalikke laste väärkohtlemise ja vägivalla juhtumeid on õpetajatel, kuna nad näevad lapsi iga päev. Nad veedavad lastega suurema osa ajast ning lapsed ise võivad otse väljendada, et nad kannatavad vägivalla all (Goebbels jt., 2008; Goldman & Grimbeek, 2015).

Hollandis läbiviidud uuringu kohaselt on õpetajad teadlikud väärkohtlemise erinevatest vormidest, kuid neil on vähe teadmisi nendele viitavatest märkidest. Õpetajate teadlikkuse suurendamine väärkohtlemise tagajärgedest ja mõjust lastele võiks soodustada paremat väärkohtlemisest teavitamist. Lisaks teadlikkusele mõjutavad õpetajate sekkumist lapse suhtes toimepandud vägivaldale nende pedagoogiline staaž, haridustase ja sugu. Uuring näitas, et õpetajad vajavad asutuse juhtkonna tuge, kui nad märkavad abivajavat last. Õpetajate hinnangul on oluline vanemate harimine laste emotsionaalsetest vajadustest ja arengust (Schols jt., 2013).

Õpetajatel on mitmetes riikides õigus ja kohustus seaduse või kutse-eetika alusel teavitada pädevaid ametivõime, kui nad märkavad laste väärkohtlemise juhtumeid, kuna neil on suur võimalus märgata tõendeid sellise käitumise kohta. Ent eeldada, et õpetajad on teadlikud lastekaitse ja kohustusliku teavitamise aspektidest, võib olla problemaatiline. Lastekaitse spetsialistide seisukohast oleks soovitatav, et tulevased õpetajad omandaksid ülikoolis vajalikud teadmised laste väärkohtlemise eri vormidest, selle märkidest ning oma teavitamiskohustusest (Goldman & Grimbeek, 2015; Pettai & Proos, 2015).

Muutused eelkooliealiste laste käitumises ja välimuses on selgelt tajutavad lastega töötavale kogenud spetsialistile. On oluline märgata neid märke ning kiiresti reageerida. Õpetajad

osalevad aktiivselt laste riietumise, tualetitoimingute ja pesemise protsessides ning teevad füüsiliste märkide ilmnemisel asjakohaseid päringuid, näiteks küsides lapse käest, kuidas on tekkinud mõni sinikas või muhk. Tuleks erist tähelepanu pöörata muutustele lapse tavapärasel käitumises. Lapsi tuleb kuulata avatud meelega, vältides igasugust hukkamõistu või naermist (Goldman & Grimbeek, 2015).

Kui õpetaja koolieelses lasteasutuses märkab vägivalla ilminguid, peab ta teavitama lasteasutuse juhtkonda oma tähelepanekutest; võimalusel dokumenteerima kahtlusi ja tähelepanekuid (see võib osutuda vajalikuks ametivõimudele); võtma ühendust lapsevanemaga, et arutada oma tähelepanekuid lapse suhtes; konsulteerima lastekaitseametnike, sotsiaaltöötajate, ja psühholoogidega; toetama last, et tagada õigeaegselt lapsele vajalik tugi ja abi (TAI, 2014).

Samas on ka teistel inimestel, nt juhuslikel möödujatel, naabritel, sugulastel, mängukaaslastel vanematel jne kohustus teavitada, kui nad märkavad vägivalla ilminguid. Vägivalla peatamiseks on oluline, et oleks koostöö erinevate isikute: lastekaitsetöötajate, sotsiaaltöötajate, psühholoogide, politseinike ja uurijate, õpetajate, arstide, lapsevanemate ja lähisugulaste, naabrite ja tuttavate vahel (Politsei- ja Piirivalveamet, 2013).

Õpetajatel on oluline roll vägivalla ennetamisel ja ohvrite toetamisel. Selleks on neil vaja teadmisi vägivalla erinevatest vormidest, selle ilmingutest ning mõjust lastele, kuna see võimaldab õpetajatel paremini mõista, ära tunda ning reageerida võimalikele vägivalla juhtumitele ning luua turvalist ja toetavat õpikeskkonda.

Seega nii õpetajatel kui ka teistel inimestel on oluline roll vägivalla tunnuste märkamisel ning vägivalla ohvrite toetamisel.

1.6. Vägivalla ennetusmeetmed ja soovitused õpetajatele ohvri tunnuste märkamisel ja lapse toetamisel.

Et laps saaks juba noores eas aru, milline käitumisviis on aktsepteeritud ja milline mitte, on Eesti koolieelsetes lasteasutustes kasutusel ennetusprogramm. Äärmiselt oluline on käsitleda vägivalla konflikti lahendamise oskusi juba eelkooli ja üldhariduskooli õppekavas. Koolieelsete lasteasutuste õppekavas on selleks „Kiusamisest vabaks“ programm, mille raames arutatakse erinevaid vägivallavorme, normaalset ja heasoovlikku suhtumist ning

suhtlemisoskust kaaslastega. Programm on väga vajalik näitamaks lastele ühiskonnas aktsepteeritud käitumisnorme ning juurutamaks lastes arusaama, mis on õige ning mis väär. Väga suur roll on ka vanematel ja perekonnal. Kui lapsel on usalduslik ning avatud suhe oma vanemaga/vanematega, siis tõenäoliselt on tal kõrgem enesehinnang ning paremad väljavaated edukaks tulevikuks. Metoodika keskendub sallivusele, austusele, hoolivusele ja julgusele ning lähtub lapsest tervikuna. Õpetaja roll kiusamise ennetamisel on võtmetähtsusega, seega pööratakse tähelepanu õpetaja suhtumisele nii iseendasse, lastesse, lapsevanematesse kui ka kolleegidesse (Lastekaitse Liit, 2010). Kiusamist loetakse vägivalla vormiks ning see võib avaldada tõsist mõju lapse vaimsele tervisele (James, 2018).

“MTÜ Vaikuseminutid” poolt on lastele ja õpetajatele loodud toetusprogramm “Heaolu loov kool ja lasteaed – mitmekülgne tugi vaimsele heaolule”. MTÜ Vaikuseminutid pakub pikaajalist partnerlust õpetajatele ja lastele vaimse tervise toetamiseks. Korraldatakse koolitusi ja jagatakse vajalikke õppematerjale, õpetatakse, kuidas toime tulla stressi- ja emotsioonidega.

Aastal 2015 Justiitsministeerium postitas youtube keskkonda õppevideo „Laste seksuaalse väärkohtlemise ennetusvideo” (video on leitav aadressil <https://www.youtube.com/watch?v=TH0mCTVn8rI>). Selle video peamiseks eesmärgiks on vägivallast teadlikkuse tõstmine. Video selgitab seksuaalse vägivalla kogemist lastel ja selle mõju lapsele. Viitab ohumärkidele ja näitab ohtlikke olukordi ning seletab, mis ilmingud võivad viidata lapse suhtes toimepandud seksuaalsele vägivallale. Selles videos jagatakse praktilisi nõuandeid, kuidas ära tunda ja ennetada lapse suhtes toimepandud vägivalda. Videost leiab kontakte, kuhu saab pöörduda lapsel vägivalla ilmingute esinemise korral.

Aastal 2020 Sotsiaalkindlustusamet postitas youtube keskkonda õppevideo ”Usu last”. See film kutsub vaatajat üles märkama ja võtma tõsiselt laste väiteid, eriti kui nad räägivad võimalikust seksuaalsest vägivallast. Fraas “usu last” tähendab, et last peab võtma tõsiselt ning usaldama, sest vägivalla ohvriks langenud laps on tihtipeale hirmul ja ei tea, kuidas õigesti reageerida. Seepärast on tähtis, et täiskasvanud, eriti vanemad, õpetajad ja hooldajad, kuulaksid tähelepanelikult laste väljaöeldut ja reageeriks kiiresti ja õigesti, et kaitsta last ja tagada tema turvatunnet. (video on leitav aadressil <https://www.youtube.com/watch?v=9MfRXhGzks>)

Aastal 2015 Justiitsministeerium avaldas Murebaromeetri, mille eesmärk on võimaldada igapäev hinnata lapse või teismelise seksuaalkäitumist selle arengule vastavuse seisukohalt.

Baromeeter on kujundatud fooritulede põhimõttel, kus roheline tuli näitab eakohast käitumist, kollane tähistab olukorda, kus tuleks olla tähelepanelik, ja punane on selge ohumärk. Murebaromeetri üldine eesmärk on ennetada laste seksuaalset väärkohtlemist ja kuritarvitamist, kaasates sellesse laste ja teismeliste käitumise hindamist. Baromeetri abil soovitakse ennetada nii laste omavahelist kahjustavat käitumist kui ka tagada, et täiskasvanud reageeriks mõistlikult, arvestades lapse arengule vastavat seksuaalsust (Justiitsministeerium, 2015).

Aastal 2020 Tervisearengu Instituut avaldas sotsiaaltöö raames "Lipusüsteemi" metoodika. "Lipusüsteemi" metoodika on mõeldud laste ja noorte seksuaalkäitumise hindamiseks ja sellele asjakohaselt reageerimiseks. Meetod aitab õpetajatel hinnata olukordi ja toetada laste arengut. Iga olukorra hindamisel tuleb järgida juhiseid, kuidas sellele reageerida, kasutades erinevaid lippe - roheline, kollane, punane ja must. Meetodit kasutatakse lastega töötavates organisatsioonides (sh lasteaedades) ning see aitab spetsialistidel paremini mõista laste seksuaalkäitumist ja sellele adekvaatselt reageerida.

Rahvusvaheline "Vägivalla ennetusprogramm CAP", mis on loodud teaduslikel allikatel, koolitab õpetajaid, sotsiaaltöötajaid, psühholooge, lastekaitetöötajaid ning politseinikke. Programmi eesmärgiks on spetsialistide abil luua lastele kasvukeskkond, kus nad ei langeks vägivalla ohvriks. Programm on keskendunud nii füüsilisele kui ka vaimsele vägivallale, käsitleb nii seksuaalset vägivalda kui ka hooletusse jätmist (Pärna, 2022).

Kui õpetaja märkab lastel ilminguid, mis viitavad võimalikule vägivallaohule, järgib ta lasteaias järgmist tegutsemisalgoritmi:

- ✓ Õpetaja pöörab tähelepanu lapse meeleolule hommikul lasteaeda tulekul ja õhtul koju minnes. Kas on märgatavaid muutusi?
- ✓ Jälgib lapse ja vanema suhtlemist. Kas laps on vanemaga kohtumisel rõõmus? Kuidas vanem lapsega käitub? Kas nende suhe on pigem sõbralik või vaenulik?
- ✓ Kui võimalik, jälgib, kas lapse suhtlus mõlema vanemaga on ühesugune või erinev. Milles seisneb erinevus?
- ✓ Uurib vanematelt, kuidas nad oma last iseloomustavad.
- ✓ Jagab oma tähelepanekuid lapse käitumise ja meeleolu kohta.
- ✓ Kutsub lasteaiarühma psühholoogi, kes hindab lapse olukorda.

- ✓ Kui õpetajal on kaalukas kahtlus, et laps on langenud vägivalla ohvriks, pöördub ta kohaliku lastekaitsespetsialisti poole. Kui spetsialist pole kättesaadav, pöördub politseisse.
- ✓ Pöördumisest ei pea õpetaja vanemaid ette hoiatama.

Oluline on meeles pidada, et iga laps on ainulaadne ja tema käitumine võib erineda. Ükski märk ei ole iseenesest kindlaksmäärav, kuid mitmed märgid koos võivad viidata võimalikule vägivallale. Oluline on tegutseda kiiresti ja professionaalselt, et kaitsta last võimaliku ohu eest (WHO, 2016).

Selleks, et kaitsta last võimaliku vägivalla eest, on vaja luua temaga soojad ja usaldusväärsed suhted. Laps peab teadma, et teda armastatakse, hinnatakse ja tema vastu tuntakse lugupidamist. Lapsed vajavad heakskiitu, hoolitsust ja tähelepanu nii oma eakaaslastelt kui ka täiskasvanutelt, seega satuvad eriti haavatavasse olukorda üksikud ja enesekindlad lapsed, kes ei pruugi alati teada turvalise käitumise reegleid. Vanemate ebapiisav toetus ja hoolitsus võivad sundida lapsi käitumise kaudu otsima tähelepanu ja lähedust kodust väljas. Vestlustes vanematega võib juhida tähelepanu järgmistele aspektidele: positiivse ja sooja õhkkonna loomine kodus, igapäevaste probleemide lahendamine rahulikus ja heatahtlikus toonis ning lapse süüdistamise vältimine (Järv-Mändoja jt, 2013; Grasso jt, 2016).

Nii kohalikul kui ka rahvusvahelisel tasemel planeeritakse ja viiakse läbi erinevaid vägivalla ennetusprogramme ja kokkuleppeid. Viies ellu vägivalla ennetusprogramme, on tähtis meeles pidada, et fookuses on laps ja temale soodsad arenguvõimalused. Seega inimesed, kes puutuvad kokku laste kasvatamisega, peavad olema tuttavad vägivalla ennetamisstrateegiatega ja programmidega ning oskama neid kasutada.

2.UURIMISTÖÖ METOODIKA JA VALIMI KIRJELDAMINE

2.1 Uurimistöö eesmärk ja uurimisküsimused

Lapsepõlv on kriitilise tähtsusega periood inimese arengus. Just sel ajal omandatakse sotsiaalseid oskusi, kujunevad väärtused ja hoiakud ning pannakse alus tulevasele elule. Kahjuks kogevad paljud lapsed oma lapsepõlves vägivalda, mis avaldab negatiivset mõju nii nende füüsilisele kui ka vaimsele tervisele.

Bakalaureusetöö eesmärk on selgitada välja seos vägivalda esinemise ja koolieelikute igapäevase toimetuleku vahel koolieelses lasteasutuses, ning selleks kasutatavad strateegiad tuginedes õpetajate arvamustele. Töö keskendub õpetajate teadmistele, suhtumisele ning rakendatavatele meetmetele seoses vägivalda ilmingutega koolieelses lasteasutuses. Selleks on sõnastatud kolm uurimisküsimust, mis aitavad välja selgitada õpetajate arusaamu ja praktilisi lähenemisi vägivalda teemale.

Eesmärgi täitmiseks on sõnastatud järgmised uurimisküsimused:

1. Milliseid koolieelikute vägivalda ilminguid teavad ja oskavad õpetajad tuvastada koolieelses lasteasutuses toetudes nende arvamustele ?
2. Milline osatähtsus on lasteaiaõpetajatel vägivalda ohvriks langenud laste varajasel tuvastamisel ja igapäevasel toimetulekul ning spetsialistide abi kasutamisel toetudes nende arvamustele?
3. Milliseid lisameetmeid ja strateegiaid kasutavad õpetajad lasteaias vägivalda kannatanute laste toimetuleku toetamiseks?

Uuringu läbiviimiseks on valitud kvalitatiivne uurimismeetod, mis võimaldab uurida seda teemat.

2.2 Uurimistöö meetod

Kvalitatiivse uuringu alustalaks on põhimõte, et inimesed tõlgendavad ja kogevad maailma erinevalt ning seetõttu võivad erinevatel inimestel olla erinevad arusaamad ning vaatenurgad uuritavatele nähtustele. Kvalitatiivne uuring kajastab reaalsel elu (Lagerspetz,1997).

Kvalitatiivse uurimismeetodi rakendamisel tuleb arvesse võtta ka väärtushinnanguid, kuna need mõjutavad otseselt eelpool nimetatud aspektide kujunemist (Hirsjärvi jt., 2005).

Kvalitatiivne uurimus võimaldab koguda andmeid loomulikus keskkonnas, loomata kunstlikku uurimiskeskkonda, ning pakub üksikasjalikke kirjeldusi inimeste käitumisest, hoiakutest ja arvamustest, aidates mõista ja tõlgendada nende kogemusi ja seisukohti (Õunapuu, 2014; Hirsjärvi jt., 2005).

Seepärast kasutatakse uuringus kvalitatiivset uurimismeetodit, sest see võimaldab kõige paremini uurida väikest spetsiifilist valimit (lasteaiatõpetajad, kes on oma töös lasteaias kokku puutunud vägivalda ohvriks langenud lastega) ja keskenduda õpetajate endi arvamuste ning kogemuste tõlgendamisele. Uurimine toimub loomulikus keskkonnas lasteaias ehk õpetaja töökohal ning võimaldab koguda rikkalikku ja autentset materjali.

Andmete kogumiseks valiti poolstruktureeritud intervjuud, kuna see võimaldab otsest suhtlust respondendiga. Lisaks vastustele on võimalik hinnata respondendi mitteverbaalset käitumist, näiteks miimikat, hääletooni ja kõnetempot (Khan, 2011).

Poolstruktureeritud intervjuu võimaldab intervjuerijal esitada täpsustavaid küsimusi, mis ei ole kindlalt ette määratud ega piira kogu intervjuu küsimuste arvu. See lähenemine annab paindlikkuse reageerida respondendi vastustele ning võimaldab intervjuerijal anda selgitusi, vastata küsimustele ning vajadusel muuta küsimuste järjekorda või lisada täiendavaid küsimusi intervjuu käigus (Õunapuu, 2014).

Poolstruktureeritud intervjuu, kus küsimusi esitatakse erineval ajal, tagab objektiivselt võrdsed tingimused respondentidele ning suurendab seeläbi kogutud andmete usaldusväärsust (Laherand, 2008). Poolstruktureeritud intervjuu võimaldab vastavalt intervjuu käigule sujuvalt liikuda ühest teema- või küsimusteplokist teise, vastavalt respondendi reaktsioonile ja vajadustele. See tagab olukorra, kus hilisemas andmeanalüüsis saab vastused paigutada õigesse kategooriasse (Laherand, 2008).

Käesolevas uurimistöös kasutatud poolstruktureeritud intervjuud võib põhjendada vajadusega saada selge ülevaade uuritavate kogemustest ja arvamustest (Yin, 2011).

Poolstruktureeritud intervjuu on tõhus meetod sügavama arusaamise saavutamiseks uuritava teema kohta, võimaldades samal ajal intervjuerijal ja intervjueritaval kogeda loomulikku vestlust ja suhtlust (Laherand, 2008).

2.2.1 Uuringu valim

Uuringu valimi moodustasid X-linna lasteaiades töötavad õpetajad, kes on omas töös puutunud kokku vägivalda all kannatanud lastega.

Uurimisobjektid valiti sihipäraselt ning töös kasutati sihipärast valimit. Sihipärane valim koosneb indiviidide rühmast, kellel on teatud olukorra või nähtusega seoses sarnased kogemused (Õunapuu, 2014).

Eesmärgiks oli intervjuude läbiviimine võimalikult suure hulga respondentidega. Kuna vägivalda teema on väga tundlik, polnud kõik õpetajad nõus sel teemal oma kogemusi jagama. Üldistuste tegemiseks peavad intervjuueringi tulemused olema usaldusväärsed. E-posti teel võeti ühendust X-linna lasteaedadega (kokku 15 lasteasutust), kus oli võimalik intervjuud läbi viia. Vastus saadi 11 lasteaialt, kelle õpetajad olid nõus uuringus osalema. Seega on suurem osa X-linna lasteaedadest uuringuga kaetud, mis uuringu seisukohalt annab alust eeldada adekvaatseid tulemusi. Lähtuvalt sellest viidi intervjuud läbi 11 rühma õpetajatega, kelle vanus on 19 kuni 62 aastat ning nad osalesid uuringus vabatahtlikult.

Teema delikaatsusest tulenevalt ning andmete konfidentsiaalsuse tagamiseks on linn, lasteaiad ja respondendid jäänud nimetamata.

2.3 Protseduri kirjeldus

Bakalaureusetöö eesmärgi täitmiseks intervjueriti 11 õpetajat, kes on oma pedagoogilises praktikas kokku puutunud vägivalda all kannatanud lastega. Intervjuud viidi läbi 2024. aasta märtsis-aprillis. Andmete dubleerimise eesmärgil intervjuu salvestati kahele andmekandjale. Sellisel moel kaitsti andmeid juhusliku hävimise eest ning kindlustati uuringu läbiviimise võimalus. Salvestamiseks kasutati kahe nutitelefoniga Samsung helisalvestuse rakendust. Esimese etapina küsitleti respondenti ning uuruti tema taustaandmeid (vanus, haridusaste, eriala, pedagoogilise staazi pikkus ja rühma eripära). Teise etapina esitati intervjuu küsimused, mis on loetletud lisas "Lisa1".

Uurimuse läbiviimiseks koostati kolmest plokist koosnev küsimustik. Esimene plokk (6 küsimust) oli sissejuhatav - õpetajate teadlikkus koolieelikute suhtes toimepandud vägivalda ilmingutest ning oskustest neid tuvastada koolieelses lasteasutuses nende enda arvates. Teises plokis (8 küsimust) keskenduti lasteaiaõpetaja osatähtsusele vägivalda ohvriks langenud laste varajasel tuvastamisel ning spetsialistide abi kasutamisele nende enda arvates. Kolmandas plokis (6 küsimust) keskenduti meetmetele ja strateegiatele, mida kasutavad õpetajad lasteaias vägivalda all kannatanud laste toetamiseks. Juhul kui intervjuueringi vastused tekitasid segadust või jäid ebaselgeks, esitati igas intervjuu osas lisaküsimusi, et täiendavalt selgitada vastuste konteksti või saada täiendavat infot. Konfidentsiaalsuse tagamiseks kasutatakse saadud andmeid ainult antud bakalaureusetöö raames.

2.4 Tulemuste analüüsimetodid

Kvalitatiivne analüüsimetod keskendub teksti sisu tähendusele, uurides inimeste arusaamu ja arvamusi. (Laherand, 2008). Intervjuu sisuanalüüsi protsess algab andmestiku transkribeerimisega, mis tähendab salvestatud intervjuu sõnasõnalist üleskirjutamist. See võimaldab uurijal teksti korduvalt lugeda ja jõuda esialgse andmestiku struktureerimiseni (Virkus, 2016).

Uurimistöös kasutati sisuanalüüsi, kuna see võimaldab keskenduda haruldastele või täiesti ainulaadsetele nähtustele tekstis. Sisuanalüüs on rangelt tekstipõhine meetod, kus intervjuude sisu ja nüansse ei vähendata numbrilisteks koodideks ning uuritavat nähtust ei lihtsustata ega moonutata.

Andmeanalüüs viidi läbi kolmes etapis. Esmalt andmed transkribeeriti Microsoft Wordi tekstitöötlusprogrammis, siis töötati materjal läbi lugemise teel, pidades silmas uurimise eesmärgi. Kolmandas etapis andmed kodeeriti värvikoodide abil Microsoft Exceli andmetöötlusprogrammis ning moodustati kategooriad, mille puhul igale kategooriale anti omakorda kindel nimetus. Kodeerimisele ja kategooriate moodustamisele järgnes andmeanalüüs koondamise, võrdlemise ja üldistamise teel. Respondentide isiklikud andmed olid kodeeritud tähistega Õ1-Õ11.

3.UURIMUSTÖÖ TULEMUSED

Uurimustöö eesmärgiks oli selgitada välja seos vägivalda esinemise ja koolieelikute igapäevase toimetuleku vahel koolieelses lasteasutuses ning selleks kasutatavad strateegiad, tuginedes õpetajate arvamustele ning läbiviidud uuringute tulemustele.

Andmete analüüs põhines uurimistöö eesmärgil ning püstitatud uurimisküsimustel. Analüüsiks loodi kolm kategooriat, mis tulenesid andmete kodeerimisest. Õpetajate taustaandmed esitati tabelis, et saada visuaalselt kokkuvõtlik ülevaade uuringus osalejate kohta. Allpool toodud tabelis 1 on esitatud andmed, mis sisaldavad intervjuueeritavate taustaandmeid. Andmed annavad ülevaate õpetajate vanusest, haridustasemest ja töökogemusest:

Tabel1. Intervjuueerivate taustaandmed.

Nimi	Vanus	Haridustase	Amet	Töökogemus õpetajana	Rühma kirjeldus	Märkused
Õ1	28	Bakalaureusekraad/ koolieelse lasteasutuse õpetaja	õpetaja	6	tavaline	
Õ2	59	Bakalaureusekraad/ koolieelse lasteasutuse õpetaja	õpetaja	23	tavaline	
Õ3	62	Rakenduslik kõrgharidus	õpetajaabi	28	tavaline	
Õ4	23	Magistrikraad/ koolieelse lasteasutuse õpetaja	õpetaja	1	tavaline	
Õ5	48	Bakalaureusekraad/ koolieelse lasteasutuse õpetaja	õpetajaabi	24	tavaline	Magistrikraad omandamisel
Õ6	54	Rakenduslik kõrgharidus sotsiaaltöös	õpetaja	32	eri	
Õ7	62	Rakenduslik kõrgharidus sotsiaaltöös	õpetajaabi	41	tavaline	
Õ8	34	Magistrikraad/ koolieelse lasteasutuse õpetaja	eripedagoog	22	eri	
Õ9	54	Bakalaureusekraad/ Pedagoog	õpetaja	31	tavaline	Magistrikraad omandamisel
Õ10	43	Rakenduslik kõrgharidus sotsiaaltöös	õpetaja	14	eri	
Õ11	19	Bakalaureusekraad omandamisel /koolieelse lasteasutuse õpetaja	õpetajaabi	1	tavaline	

Intervjuu käigus selgus, et respondentide taust on mitmekülgne. Kaks respondenti on magistrikraadiga (koolieelse lasteasutuse õpetaja), neli on lõpetanud rakenduskõrghariduse sotsiaaltöö erialal ja kolmel on pedagoogiline haridus ning nad omavad bakalaureusekraadi (koolieelse lasteasutuse õpetaja). Üks inimene omandab pedagoogilist haridust ja kaks õpetajat täiendavad oma haridustaset, omandades magistrikraadi (koolieelse lasteasutuse õpetaja erialal). Kolm vastajat töötavad erirühmades, ülejäänud tavarühmas. Kuus respondenti töötavad õpetajatena, neli õpetajaabidena ning üks eripedagoogina. Respondentide tööstaaž koolieelses lasteasutuses varieerub ühest kuni 41 aastani.

Tabelis toodud andmete alusel võib väita, et oma töös vägivalla ohvriks langenud lastega kokku puutunud lasteaiasõpetajate taust on erinev.

Tabelis esitatud andmed on kodeeritud ning intervjuu käigus saadud informatsiooni kasutatakse ainult käesoleva bakalaureusetöö raames.

3.1 Õpetajate teadmised koolieelikute vägivalla ilmingutest lasteasutuses toetudes nende arvamustele

Esimeses plakis antakse ülevaade lasteaiasõpetajate arvamustest, milliseid vägivallailminguid nad teavad ja oskavad märgata koolieelikutel lasteaias.

Järgnevalt kirjeldavad õpetajad, milliseid laste vägivalla tunnuseid nad teavad ja oskavad tuvastada.

Vastates küsimusele, *"Miks teie arvates on oluline märgata koolieelikul vägivalla ilminguid?"* tõid õpetajad esile mitu põhjust, miks on oluline märgata koolieelikute suhtes toimepandud vägivalla ilminguid. Tooniti, et koolieelses eas kogetud vägivald võib kaasa tuua pikaajalisi tagajärgi, mõjutades nii ohvrit, tema perekonda kui ka ühiskonda laiemalt. Samuti võib vägivald põhjustada lastele nii füüsilist kui ka emotsionaalset kahju, seega on oluline seda varakult avastada, et kaitsta ohvrit ja pakkuda talle vajalikku tuge. Lisaks märgiti, et vägivallatu keskkond on hädavajalik laste õppimiseks ja arenguks ning varajane sekkumine aitab luua koolieelses lasteasutuses turvalise ja toetava keskkonna kõikidele lastele:

//..Koolieelses eas lastel esinev vägivald on tõsine probleem, millel on pikaajalised tagajärjed nii ohvrile, perekonnale kui ka ühiskonnale..// (Õ8)

//..Vägivald võib lastele füüsilist ja emotsionaalset kahju tekitada. Varajane avastamine on oluline, et ohvrit kaitsta ja talle vajalikku tuge pakkuda..// (Õ1)

//..Vägivallatu keskkond on laste õppimiseks ja arenemiseks hädavajalik. Varajane sekkumine aitab luua koolieelses asutuses turvalise ja toetava õhkkonna kõikidele lastele ..// (Õ7)

Vastates küsimusele „*Milliseid vägivallaliike te teate?*“, tõid õpetajad välja erinevaid vägivallailminguid ning rõhutasid, et vägivallaliikide eristamine võib olla keeruline. Oma vastustes nad märkisid, et vägivald on mitmepalgeline ja selle liike on raske eristada. Samuti juhiti tähelepanu seksuaalsele vägivallale peredes ning rõhuti, et isegi kui laps seda ainult pealt näeb, kannatab tema psüühika. Tooniti, et vägivald võib olla mitmekesine ning mõnikord ilmneb hooletuse ja hoolimatuse vormis vanemate poolt. Isegi siis, kui lapsed ei kannata füüsilist vägivalda, võivad nad siiski kogeda emotsionaalset hooletust ja armastuse puudumist, mis võib neile pikemas perspektiivis kahju tekitada:

//.. Vägivald on mitmepalgeline ja selle liike on raske eristada..// (Õ3)

//..Peredes ilmneb seksuaalne vägivald. Isegi kui laps ainult näeb, siis kannatab tema psüühika..// (Õ8)

//.. Vägivald võib olla erinev. Lapsed tulevad traumadega, hoolitsemata, haiged, nende vanemad ei hooli neist. Vähemalt peaksid nad olema puhtad, aga mõnikord peame isegi nende küüsi ise lõikama. Vägivalda kannatab ka see laps, kelle vastu vanematel pole huvi, keda nad ei armasta. Laps tunnetab seda ja kannatab samuti armastuse puudumise käes..// (Õ5)

Vastates küsimusele “*Kui sageli Te olete oma õpetaja töös koolieelses lasteasutuses kokku puutunud reaalselt vägivalla ohvriks langenud lapsega?*” tõid õpetajad välja murettekitavaid näiteid perekondlikust vägivallast ning rõhutasid selle sagedust, eriti raske majandusliku olukorraga peredes. Vastustes toodi välja konkreetne juhtum lapsega, kes avaldas ilmseid märke näljast ja hooletusest ning kellel oli pidev toiduga seotud kõne. Vastajad väitsid, et sellised olukorrad on levinud igas lasteaiarühmas ning see on äärmiselt murettekitav ja kurvastav. Märgiti, et kuigi on raske hinnata, kui sageli sellised olukorrad esinevad, ei peaks üldse olema olukordi, kus laps langeb vägivalla ohvriks. Nad rõhutasid vanemate rolli armastuse, kaitse ja toe pakkumisel ning väljendasid pettumust reaalsuse osas, kus vanemate hooletus ja vägivald mõjutavad lapsi.

//..Kahjuks esineb perekondliku vägivalla juhtumeid üsna sageli, eriti kui on tegu raskes majanduslikus seisus peredega. On lapsi, kes kannatavad nälga. Pidevalt küsivad süüa ja räägivad toidust..// (Õ7)

//..Igas rühmas on ilmselt selline laps ja see on väga murettekitav ja kurvastav..// (Õ2)

//..Sellised olukorrad esinevad ilmselt iga pedagoogi praktikas ja "kui sageli" seda juhtub, on hinnata väga keeruline. Olen märganud, et lapsevanemad tihti kritiseerivad ning ignoreerivad last ..// (Õ4)

Vastates küsimusele "Mille järgi teie arvates on võimalik ära tunda vägivalla ohvriks langenud last?" tõid õpetajad esile mitmeid märke, mille järgi on vägivalla ohvriks langenud last võimalik ära tunda. Vastati, et esimeseks ja olulisimaks märgiks on käitumise muutumine, nagu ärevus, ärrituvus, sageli nutmine või agressiivsus. Lisaks võivad lapsed loobuda huvitavast tegevusest ja suhtlemisest, samuti on unehäired ja söögiisu vähenemine murettekitavad märgid. Toonitati, et vägivalla ohvriks langenud last on lihtne märgata tema halva meeleolu, unehäirete ja söögiisu vähenemise ning ärrituvuse ja nutu järgi. Lisati, et käitumise muutused, unehäired, söögiisu vähenemine ja väljaheite häired võivad kõik viidata vägivallale. Rõhutati, et sellised lapsed on alati õnnetud ja ei oska rõõmu tunda.

//..Lapsed, kes on kogenud vägivalda, võivad muutuda ärevaks, ärrituvaks, nutta sagedamini või muutuda agressiivseks. Nad võivad karta valjut häält, koputusi või tõstetud kätt..// (Õ6)

//..Last, kes on vägivalla ohver, on kohe märgata. Tal on halb, allasurutud meeleolu, halb uni ja söögiisu. Ta ärritub sageli tühiste asjade peale, on närviline, keeldub tegelemast. Mõnikord nutab ta põhjuseta, nõudes endale suuremat tähelepanu. Võib esineda probleeme väljaheitega..// (Õ10)

//..Käitumise muutused, unehäired, söögiisu vähenemine, väljaheitehäired - kõik see võib viidata vägivallale lapse suhtes..// (Õ2)

//..Sellised lapsed on alati õnnetud. Nad ei oska rõõmu tunda..// (Õ4)

//..Kui lapsega on kõik hästi, on ta elurõõmus, sõbralik, naudib tegevusi, mängib hea meelega. Vägivald muudab lapse halvemaks ja seda on kohe näha..// (Õ1)

Vastates küsimusele *“Milliseid vägivalla ilminguid olete lastel tuvastanud lasteasutuses?”* tõid õpetajad välja mitmeid vägivalla ilminguid, mida nad on lasteasutustes märganud. Rõhutati, et vanemate karjumine ja solvamine tekitab lastes ärevust ning takistab nende osalemist ühistegevustes. Lisaks viitasid õpetajad füüsilistele vägivalla jälgedele laste kehal, näiteks verevalumitele või sõrmejälgedele, ning märkisid hoolimatust ja hooletust, mis väljendub lõikamata küüntes, mustades või katkistes riietes ning puuduvates vahetusriietes:

//.. Tulles õhtul või hommikul lasteaeda, vanemad karjuvad ja solvavad oma lapsi. Sellised vanemad lihtsalt ei saa aru, kuidas nende tegevus mõjutab lapse psüühikat. Laps muutub ärevaks ning päeva jooksul ei võta osa ühistegevustest..// (Õ1)

//.. Eriti paistavad silma verevalumid või sõrmede jäljed lapse kehal...// (Õ2)

//..Mõnede laste puhul on seda hästi näha: küüned on lõikamata, riided on mustad ja/või katki, puuduvad vahetusriided ning üleriided ei vasta hooajale ..// (Õ6)

Vastates küsimusele *“Millised oskused on aidanud teil vägivalla tunnuseid tuvastada?”* tõid õpetajad välja mitmeid oskusi, mis on aidanud neil vägivalla tunnuseid tuvastada. Empaatia ja kuulamisoskus on olulised, kuna tähelepanelik kuulamine ja empaatiline suhtumine aitavad luua usaldust ning julgustavad lapsi ja pereliikmeid avanema võimalike vägivallajuhtumite suhtes. Samuti rõhutati õppimise ja enesetäiendamise tähtsust, kuna pidev enesetäiendamine vägivallatunnuste ja -mõjude osas aitab spetsialistidel olla erinevate olukordade suhtes rohkem teadlikud ja tundlikud. Lisaks toodi esile koostöö teiste spetsialistidega – sotsiaaltöötajate, psühholoogide, arstide ja õpetajatega, mis võimaldab koguda täiendavat teavet ja toetust, et paremini mõista ja reageerida vägivalla juhtumitele:

//..Empaatia ja kuulamisoskus. Kuulates tähelepanelikult lapse või pereliikme juttu ning näidates empaatiat nende kogemuste suhtes, võivad aidata luua usaldust ja julgustada neid avanema võimalike vägivallajuhtumite osas..// (Õ3)

//..Õppimine ja enesetäiendamine. Pidev enesetäiendamine ja õppimine vägivallatunnuste ning nende mõjude kohta võib aidata õpetajatel olla rohkem teadlikud ja tundlikud erinevate olukordade suhtes..// (Õ5)

//..Koostöö teiste spetsialistidega. Tihedas koostöös teiste spetsialistidega nagu sotsiaaltöötajad, psühholoogid, arstid ja õpetajad saab koguda täiendavat teavet ja toetust, et paremini mõista ja reageerida vägivallajuhtumitele..// (Õ7)

Õpetajad on teadlikud üksikutest vägivallaliikidest ja nende arvates on nad tihedalt omavahel kokku põimitud. Vägivallatunnuste märkamisele õpetajate poolt aitab kaasa tähelepanelik ja tundlik suhtumine lastesse, õpetajate teoreetiline ettevalmistus ja eneseharimine vägivalla teemal, spetsialistide tugi vägivallailmingutega toimetulekuks, koostöö teiste pereliikmetega ning laste käitumise igapäevane tähelepanek ja fikseerimine.

3.2 Lasteaia õpetaja osatähtsus vägivalla ohvriks langenud laste varajasel tuvastamisel ja toetamisel ning spetsialistide abi kasutamisel nende endi arvates

Teises plokis antakse ülevaade lasteaia õpetajate osatähtsusest vägivalla ohvriks langenud laste varajasel tuvastamisel ning spetsialistide abi kasutamisel nende endi arvamuste toetudes.

Vastates küsimusele ”Kuidas teie arvates on võimalik tuvastada vägivalda kogenud last lasteasutuses?” viitasid õpetajad mitmetele ilmingutele, mille tuvastamiseks peab õpetaja olema laste suhtes tähelepanelik ning märkama isegi väiksemaid muutusi lapse käitumises ja emotsioonides. Toodi välja füüsilisi ilminguid nagu korduvad verevalumid, kriimustused või muud kehalised vigastused, mis ei sobitu kokku lapse seletustega. Lisaks rõhutasid nad emotsionaalseid reaktsioone, näiteks ärevust, hirmu või ärrituvust teatud olukordades või inimeste läheduses, mis võivad viidata sellele, et laps on kogenud emotsionaalset vägivalda või traumasid. Samuti mainisid nad käitumuslikke muutusi, nagu vaikus ja tagasihoidlikkus, või agressiivsuse ja ebastabiilsuse ilminguid, mis võivad olla märgiks sellest, et lapsel on kodus vägivallast tingitud pinged.

//..Näiteks kui lapsel on korduvad verevalumid, kriimustused või muud kehalised vigastused, mis ei sobitu kokku lapse seletustega, võib see olla märk vägivallast kodus või mujal..// (Õ11)

//..Kui laps näitab üles ärevust, hirmu või ärrituvust teatud olukordades või inimeste läheduses, võib see vihjata sellele, et laps on läbi elanud emotsionaalset vägivalda või traumat..// (Õ7)

//..Näiteks kui laps muutub äkitselt vaikseks ja tagasihoidlikuks või vastupidi, muutub agressiivseks ja ebastabiilseks, võib see viidata sellele, et lapsel võivad olla kodus vägivallast tingitud stress ja pinged..//(Õ5)

Vastates küsimusele “*Millised muutused lapse käitumises annavad teada, et ta on langenud vägivalla ohvriks?*” viitasid õpetajad mitmetele olulistele aspektidele. Õpetajad tõid esile, et järsk muutus lapse käitumises ja seisundis (nt laps muutub kergesti solvuvaks, agressiivseks, vihastab või lapsel esinevad kehalised vigastused) tekitab muret ning viitab sellele, et lapsel võib olla kokkupuude ebatavaliste olukordadega, mida ta ei suuda selgitada. Samuti mainiti, et mõnikord võib laps hakata mängima kummalisi mängu, esitama kummalisi küsimusi või tegema kummalisi asju (nt varjama oma käsi, kus on vigastused). Pikaajalise psüühilise trauma korral võivad käitumismustrid (laps on teiste laste suhtes agressiivne, tõmbub endasse ning kannatab unetuse all) muutuda korduvateks ja nende ilmingud võivad tugevneda. Õpetajad rõhutasid, et on oluline märgata neid muutusi ja pakkuda lapsele vajalikku abi ja tuge, vältides samal ajal lapsele kahju tekitamist.

//.. Laps muutub ärrituvaks, kurvaks, vihaseks või ärevaks. Ta võib olla kergesti solvuv või agressiivne. Samuti lapsel võivad esineda seletamatud vigastused, näiteks sinikad, kriimustused või lõiked..// (Õ3)

//.. Laps võib hakata liiga palju või liiga vähe magama. Laps võib kannatada unetuse all või öösel õudusunenägusid näha ja neist rääkida.. // (Õ8)

//..Lapse käitumine muutub, näiteks hakkab varjama käsi või riideid, mis võivad katta vigastusi. Ta võib olla arglik ja hirmul .. // (Õ2)

Vastates küsimusele “*Milliseid varajaseid vägivallatunnuseid teie olete märganud laste ühistegevuse ajal?*” õpetajad väljendasid erinevaid seisukohti. Nad märkisid, et vägivalla varajased tunnused võivad olla mitmetahulised ning mitte alati ilmselt nähtavad. Vägivalla all kannatanud laps võib hakata kiusama teisi lapsi, hammustama ning kriimustama neid. Laps ei osale grupitegevustes nagu varem ning muutub teiste suhtes agressiivseks.

//..Lapsed löövad, lükkavad, hammustavad, kriimustavad teisi lapsi. Samuti võivad nad kiusata või norida teisi lapsi..//(Õ1)

//..Vägivalla all kannatanud lapsed mängivad alati üksi ega osale grupitegevuses. Nad võivad karta teisi lapsi või täiskasvanuid., tihti nutavad..(Õ10)

//..Mängides teiste lastega muutub laps äkki agressiivseks ning hoiab teistest eemale. Laps võib olla kergesti solvuv ja agressiivne../(Õ4)

Vastates küsimusele “*Kuidas muutuvad (lasteaias viibides) vägivalla ohvriks langenud lapse emotsionaalsed reaktsioonid?*” tõid õpetajad välja ainult negatiivseid emotsionaalseid reaktsioone (nt. häbitunne, süütunne, vaenulikkus ja ärrituvus), mida vägivalla ohvriks langenud lapsed väljendavad lasteaias viibides. Õpetajad rõhutasid, et kõik lapsed on erinevad ning nende reaktsioonid võivad erineda lihtsast tuju muutumisest enese vigastamiseni.

//..Reaktsioonid võivad olla erinevad, see sõltub lapsest. Laps võib tunda vägivalla tõttu häbi või süüd, vältida sellest rääkimist ja hakata ennast vigastama../(Õ3)

//.. Laps muutub õnnetuks ning tihti on ta halvas tujus.../(Õ2)

//..Päris tihti laps on ärritunud ja võib olla vaenulik teiste laste suhtes../(Õ1)

Vastates küsimusele “*Mis Teie arvates aitab kaasa lapse vägivalla tunnuste märkamisele?*” vastasid õpetajad, et lapse suhtes toimepandud vägivalla tunnuste märkamisel on oluline teada erinevaid vägivalla tunnuseid. Samuti tõid nad välja pideva enesetäiendamise olulisuse vägivallatunnuste ja nende mõjude kohta, mis aitab neil olla teadlikumad ja tundlikumad erinevate olukordade suhtes. Lisaks rõhutati koostöö vajadust teiste spetsialistidega, nagu sotsiaaltöötajad, psühholoogid ja arstid.

//.. Teadmised vägivallatunnustest. Oluline on teada, millised on füüsilise, emotsionaalse ja seksuaalse vägivalla tunnused lastel.../(Õ6)

//..Oluline on pidev enesetäiendamine ja õppimine vägivalla tunnuste ning nende mõjude tuvastamise kohta. Kogu aeg õppides ja ennast täiendades saame olla rohkem teadlikud ja tundlikud erinevate olukordade suhtes ning seeläbi saame paremini märgata vägivalla juhtumeid ../(Õ2)

//..Tihedas koostöös teiste spetsialistidega (sotsiaaltöötajad, psühholoogid, arstid ja teised õpetajad) saame koguda täiendavat teavet ja tuge, et paremini mõista ja reageerida

vägivallajuhtumitele. Koostöö teiste spetsialistidega võimaldab meil näha tervikpilti ja anda lapsele paremat tuge..// (Õ4)

Vastates küsimusele “*Milline on teie kui õpetaja tegevuste algoritm vägivalla ilmingute tuvastamisel?*” vastasid õpetajad, et nende tegevuste algoritm vägivalla ilmingute tuvastamisel hõlmab vaatlust, vestlust vanematega ning probleemi arutamist lasteaia administratsiooniga. Oluline on teavitada juhtkonda, kui ilmnevad vägivalla tunnused, et koos töötada välja järgmised sammud. Lisaks sisaldab see lapse käitumise, emotsionaalse seisundi, joonistuste ja suhtlemise jälgimist ning arutamist juhtkonnaga.

//..See on vaatlus, vestlus vanematega ja probleemi arutamine lasteaia administratsiooniga..// (Õ7)

//..Kui ilmnevad vägivalla tunnused, on oluline teavitada juhtkonda, et koos välja töötada järgmised sammud..// (Õ4)

//..Muidugi, kõige tähtsam on koostöö juhtkonnaga ning edasise plaani arutamine. Peab alati meeles pidama, et oma tegevusega ei tohi me last kahjustada..// (Õ10)

//..See hõlmab lapse käitumise, emotsionaalse seisundi, joonistuste ja suhtlemise jälgimist ning arutamist juhtkonnaga ..// (Õ5)

Vastates küsimusele “*Milline roll on õpetajal oma töös vägivalda kogenud lapse vanematega suhtlemisel?*” selgub õpetajate vastustest, et suhtlus vägivalda kogenud lapse vanematega on äärmiselt oluline lapse toetamisel. Õpetajate rolliks on märgata käitumises muutusi, mis võivad viidata vägivalla kogemusele, ning olla valmis neid vanematega jagama. Oluline on luua usalduslikud suhted vanematega, kus on avatud dialoog ja valmisolek koostööks. Lapsele tõhusama abi pakkumisel suhtluses vanematega, neis mõttekaaslaste leidmiseks on rõhk pandud õigete küsimuste sõnastusele ning taktitundele.

//..Õpetaja peab olema delikaatne suheldes vägivalda kannatanud lapse vanematega, sest nad võivad võtta kaitsepositsiooni..// (Õ8)

//..Suhtlus vanematega on väga oluline lüli lapse toetamisel. Lapsed, kes on langenud vägivalla ohvriks, ei tohiks keerulises olukorras üksi jääda..// (Õ1)

//..Hea, kui õpetajal on psühholoogiline ettevalmistus või teadmised psühholoogiast. See aitab õigesti sõnastada küsimusi ja luua õige dialoogi..// (Õ6)

//..Õpetaja rolli on raske alahinnata. Ta jälgib ja vaatab last pikka aega ning võib märgata käitumises muutusi, millele vanemad alati tähelepanu ei pööra või neid ignoreerivad..// (Õ4)

Vastates küsimusele “*Millised on pädevad spetsialistid, kellega õpetaja teeb koostööd vägivalla all kannatanud lapse toetamisel?*” rõhutasid õpetajad, et peab kaasama võimalikult rohkem pädevaid spetsialiste. Tuleb pöörduda nii lasteaias administratsiooni kui ka psühholoogi, eripedagoogi, sotsiaaltöötaja, arsti, lastekaitsespetsialisti ning politsei poole.

//.. Hea on, kui lapsele pakub abi psühholoog või lastekaitsespetsialist. See toetab last, aitab tal traumaga toime tulla ja vältida võimalikke tagajärgi..// (Õ6)

//.. Kui lapsel on füüsilisi vigastusi, on vaja pöörduda arsti poole. Arst saab vigastusi hinnata ning vajadusel suunata lapse edaspidiseks raviks erialaarsti juurde..// (Õ9)

//..Kõigist vägivalla juhtumitest või vägivalla kahtluse korral tuleb teavitada lasteaias administratsiooni. Erandjuhtudel tuleb teatada politseile või võtta ühendust sotsiaalabiametiga..// (Õ5)

Kokkuvõttes võib väita, et õpetaja roll on ülitähtis, kuna ta veedab lapsega suurema osa päevast ja võib õigeaegselt märgata ja toetada vägivalla ohvriks langenud last. Tähtsal kohal on pädevate spetsialistide kaasamine.

3.3 Õpetajate poolt lasteaias kasutatavad lisameetmed ja strateegiad vägivalla ohvriks langenud laste toetamiseks

Selles plokis antakse ülevaade sellest, milliseid meetmeid ja strateegiaid kasutavad õpetajad lasteaias vägivalla all kannatanud laste toetamiseks. Kuidas õpetajad tegutsevad, kui märkavad vägivalla tunnuseid lapsel ning millistele dokumentidele nad oma töös vajadusel tuginevad.

Vastates küsimusele “*Millistele lasteaias reeglitele ja eeskirjadele te tuginete oma töös laste vägivalla juhtumite lahendamisel?*” rõhutasid õpetajad, et lasteaias on oma kord ja juhendid, millele nad tuginevad laste suhtes toimepandud vägivallajuhtumite lahendamisel. Korras on

üksikasjalikult kirjeldatud personali tegevused erinevates olukordades. Tähtsal kohal on koostöö kolleegidega, et aidata last ja toetada teda raskes olukorras.

//.. Igas lasteaias on omad reeglid ja juhendid, oma kord. Meil on olemas ka “Kodukord“, kus on üksikasjalikult kirjeldatud personali tegevused erinevates olukordades ..// (Õ1)

//..Eraldi juhiseid vägivallaohvritega töötamiseks pole. Kuid igal juhul toetume “Kodukorrale“, kus on määratletud nii vanemate kui ka lasteaija töötajate käitumisreeglid...// (Õ9)

//..Kui probleemi ei õnnestu lahendada iseseisvalt, tuleb abi saamiseks pöörduda lasteaija juhtkonna poole...// (Õ9)

Vastates küsimusele, „*Milliseid programme või metoodilisi võtteid rakendab teie lasteaias vägivalla ohvriks langenud laste toetamiseks?*“ tõid õpetajad välja mitmeid vägivalla ohvriks langenud laste toetamise meetodeid (suhtlemine, teraapia ja lapse arengut toetav kasvukeskkond). Tähtsaks aspektiks on lapsega usalduslike suhete ning lapsevanemaga kontakti loomine. Oluline on kaasata selliseid spetsialiste nagu arstid, psühholoogid, sotsiaaltöötajad ning politsei. Lisaks kasutatakse lasteaias mitmeid metoodilisi võtteid, sealhulgas kunstiteraapiat (joonistamine, voolimine, muinasjututeraapia), mänguteraapiat ja liivateraapiat. Need tegevused aitavad lastel vabaneda negatiivsetest mõtetest, rääkida oma probleemidest ning vaadata olukorda teisest vaatenurgast. Rõhutati, et kõik meetodid on väga individuaalsed ja oluline on leida iga lapse jaoks sobiv lähenemine, mis aitab neil probleemidega toime tulla.

//..on mitmeid meetodeid, kuidas aidata vägivalla all kannatanud lapsi. Esiteks on väga oluline luua soe ja sõbralik atmosfäär ning usalduslikud suhted lapsega. Samuti on oluline luua usalduslik kontakt lapsevanematega...// (Õ4)

//..meie lasteaias on kasutusel kunstiteraapia, mänguteraapia ning liivateraapia, mis on suurepärased tööriistad vägivalla all kannatanud laste toetamiseks. Need meetodid pakuvad lapsele turvalist ja toetavat keskkonda...// (Õ6)

//..Kõik on väga individuaalne. Oluline on leida see võti, mis avab lapse hinge ja aitab tal probleemiga toime tulla. On oluline vestelda lapsega, lugeda teemakohast kirjandust ja vaadata multikaid...// (Õ3)

Vastates küsimusele *“Kust olete leidnud usaldusväärset teavet vägivalla ohvriks langenud laste abistamise kohta?”* vastasid õpetajad, et usaldusväärset teavet vägivalla ohvriks langenud laste abistamise kohta leidsid nad mitmest allikast. Nende hulka kuuluvad kursused ja vestlused õiguskaitseorganite ning sotsiaalteenistuse esindajatega. Samuti peetakse oluliseks kogenud pedagoogide tuge ja nõuandeid noortele pedagoogidele, kellel puuduvad vajalikud kogemused vägivalla all kannatanud lastega töötamisel. Lisaks toodi välja, et süsteemset toetust võib saada Sotsiaalministeeriumi, Haridusministeeriumi ja Politsei veebilehtedelt, kus on vägivalla teemal palju usaldusväärset teavet. Vestlused sotsiaalteenistuste esindajatega on samuti olulised, kuna nendega suheldes on võimalik esitada täpsustavaid küsimusi ja saada õigeaegselt teavet võimalike muudatuste kohta vägivalla ohvrite toetamissüsteemis.

//..Kursused, Sotsiaalministeeriumi ja Teadus-ja Haridusministeeriumi veebileheküljed, vestlused õiguskaitseorganite ja sotsiaalteenistuse esindajatega ..// (Õ5)

//..Praktiline ja teoreetiline tugi (usalduväärse teabe saamine ja praktikumid võimuesindajatega) on väga oluline noorte pedagoogide jaoks, kellel veel ei ole piisavalt kogemusi lastega töötamisel. See võib hõlmata kursuseid, loenguid ning tuge ja nõuandeid kogenumatelt pedagoogidelt..// (Õ3)

//..Süsteemse toetusena võivad olla Sotsiaalministeeriumi, Haridusministeeriumi ja Politsei veebilehed, kus on vägivalla teemal palju usaldusväärset teavet..// (Õ10)

//..Väga olulised on vestlused lastekaitsespetsialistidega. Suhtlemisel on võimalik esitada täpsustavaid küsimusi, saada õigeaegselt teavet võimalike muudatuste kohta seadusandluses..// (Õ11)

Küsimusele *“Mis liiki väljaõpet te olete saanud koolieelikute vägivala ilmingute tuvastamiseks?”* vastasid õpetajad, et nad on saanud koolieelikutel vägivalla ilmingute tuvastamiseks “Lipusüsteemi” programmi väljaõpet. Paljud lasteaia töötajad on läbinud selle koolituse ning peavad neid teadmisi väga oluliseks, eriti seksuaalse vägivalla sümptomite hindamisel.

//..See on Lipusüsteemi koolitus. Paljud meie lasteaia töötajad on läbinud selle koolituse. Need teadmised on väga olulised, eriti seksuaalse vägivalla sümptomite hindamisel ..// (Õ7)

//..Hiljuti läbisime koolituse Lipusüsteemi programmi järgi, mis aitab tuvastada ja hinnata seksuaalse vägivalla raskusastet..//(Õ2)

//..Abiks on teadmised Lipusüsteemi programmist. Paljud meie lasteaia rühmad kasutavad seda programmi..//(Õ10)

Järgmisele küsimusele “*Millist süsteemset tuge vajab tänapäeval õpetaja vägivalla ohvriks langenud lapse oskuslikuks ja õigeaegseks tuvastamiseks?*” vastasid õpetajad üksmeelselt, et vägivalla ohvriks langenud laste toetamine nõuab süsteemset tuge ja spetsiifilisi teadmisi. Nad rõhutasid vajadust spetsialiseeritud koolituste järele, mis keskenduvad vägivallamärkide äratundmisele ning erinevate vägivallavormide ja -mõjude mõistmisele. Õpetajad rõhutasid ka regulaarset juhendamist ja tagasiside olulisust, et nad saaksid eksimatult tuvastada vägivalla ohvreid ja reageerida olukorrale asjakohaselt. Samuti toonitati eneseõppe võimaluste tähtsust, sealhulgas veebikursuste ja seminaride läbimist, et täiendada teadmisi ja oskusi vägivalla ohvriks langenud laste abistamiseks. Süsteemse toe hulka peaksid kuuluma ka selged protseduurid ja juhendid, et õpetajad teaksid, kuidas tegutseda vägivalla avastamise korral. Õpetajate peamine sõnum oli, et nende võimekus vägivalla ohvriks langenud lapsi toetada sõltub tugevast ja süsteemsest tugistruktuurist, mis hõlmab koolitusi, juhendamist, eneseõpet ning selget protseduurilist raamistikku.

//..Tänapäeval vajab õpetaja tõhusat tuge läbi spetsialiseeritud koolituste, mis keskenduvad vägivalla märkide äratundmisele (nt. Lipusüsteem)..//(Õ6)

//..Oluline on tagada õpetajatele regulaarne juhendamine ja tagasiside vägivalla ohvriks langenud laste tuvastamiseks ning luua tõhusad suhtluskanalid sotsiaalteenistuste ja kohalike õiguskaitseorganitega, et tagada kiire ja asjakohane reageerimine..//(Õ3)

//..Süsteemne tugi peaks sisaldama ka järjepidevat eneseõppe võimalust, näiteks veebikursusi ja seminare. Sellised koolitused võimaldavad õpetajatel täiendada oma teadmisi ja oskusi vägivalla märkide tuvastamisel ning õppida uusi meetodeid sellele reageerimiseks.. // (Õ7)

Õpetajate vastustest küsimusele “*Milliseid strateegiaid peaks teie arvates lasteaed kasutama vägivalla all kannatanud laste toetamisel?*” selgus, et lasteaia ülesandeks on pakkuda lastele turvalist ja toetavat keskkonda, kus nad saaksid kasvada ja areneda. Kunstiteraapia ja

mänguteraapia meetodid võimaldavad lastel end emotsionaalselt väljendada ja traumaga toime tulla. Samuti rõhutati süstemaatilist koostööd erinevate spetsialistidega, nagu psühholoogid, lastekaitse spetsialistid ja kohalikud õiguskaitseorganid, et pakkuda lastele professionaalset abi ja tagada õigeaegne reageerimine. Lisaks peeti oluliseks individuaalset lähenemist, sest see võimaldab arvestada iga lapse individuaalsete vajadustega ning pakkuda neile tõhusat ja asjakohast tuge. Seega on lasteaia jaoks oluline mitmekesine ja kohandatud lähenemine, mis võimaldab kõigil lastel saada neile vajalikku toetust vastavalt nende individuaalsetele vajadustele.

//..Lapse emotsioonide väljendamiseks võiks kasutada kunsti- ja mänguteraapia meetodeid...//(Õ8)

//.. on vajalik süstemaatiline koostöö spetsialistidega, nagu psühholoogid, sotsiaaltöötajad ja kohalikud õiguskaitseorganid...//(Õ4)

//..Kõige tähtsam on individuaalne lähenemine, mis arvestab konkreetse lapse vajadustega..//(Õ5)

Kokkuvõttes saab väita, et lasteaedadel on oluline roll laste suhtes toimunud vägivalla juhtumite lahendamisel. Selleks tuginevad nad lasteaia reeglitele ja juhenditele, mis kirjeldavad personali tegevusi erinevates olukordades. Vägivalla ohvriks langenud laste toetamiseks kasutatakse kunstiteraapia ja mänguteraapia meetodeid ning spetsialistide kaasamist. Usaldusväärse teabe saamiseks pöörduvad õpetajad erinevate allikate (Sotsiaalministeeriumi ja Teadus-ja Haridusministeeriumi veebileheküljed, sotsiaalabitöötajad, lastekaitse spetsialistid jne) poole, saavad koolitusi vägivalla teemal ning suhtlevad õiguskaitseorganite esindajatega. Õpetajad on arvamusel, et kõik õpetajad (eriti noored õpetajad) peavad täiendama oma teadmisi vägivalla teemal selleks, et osata vägivallajuhtumitele professionaalselt reageerida. Seega on lasteaia jaoks oluline mitmekesine ja kohandatud lähenemine, et tagada kõigile lastele vajalik tugi ja abi.

3.4 Arutelu ja järeldused

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli selgitada välja seos vägivalla esinemise ja koolieelikute igapäevase toimetuleku vahel koolieelses lasteasutuses ning selleks kasutatavad strateegiad, tuginedes õpetajate arvamustele ning läbiviidud uuringute tulemustele.

Arutelu aluseks on eelnevalt püstitatud uurimisküsimused ja intervjuude analüüsi tulemused. Läbiviidud intervjuu käigus vastasid õpetajad küsimustele, mis on seotud nende kokkupuutega laste vägivallaga nende pedagoogilises praktikas. Samuti kaardistati õpetajate taustaandmeid. Viidi läbi intervjuud 11 rühma õpetajaga, kelle vanus on 19 kuni 62 aastat ning kes on kokku puutunud vägivalla juhtumitega oma pedagoogilises praktikas.

Esimese uurimisküsimuse *”Milliseid koolieelikute vägivalla ilminguid teavad ja oskavad tuvastada õpetajad koolieelses lasteasutuses toetudes nende arvamustele?”* põhjal saadi teada, et lasteaias õpetajad on teadlikud mõnedest (nt. seksuaalne- ja füüsiline vägivald ning hooletusse jätmine) vägivalla ilmingutest. See näitab, et nad pööravad tähelepanu vägivalla ilmingutele, mis on märgatavad ja selgelt eristatavad. Nagu füüsilise ja seksuaalse vägivalla puhul verevalumid, kriimustused ja muud kehalised vigastused. Samuti nad märkavad ja pööravad tähelepanu lastele, kes on jäetud hooletusse. Hooletuse jätmisele viitavad mustad ja räpased riided ning lohakas välimus. Séguin-Lemire jt (2017) väidavad, et vägivalla mõiste hõlmab vaimset ehk emotsionaalset, füüsilist, seksuaalset ja majanduslikku vägivalda ning hooletusse jätmist.

Uurimus näitab, et õpetajatel on keeruline märgata ja seostada vaimse ehk emotsionaalse vägivalla ilminguid, sügavamate teadmiste puudumise tõttu selle vägivalla liigi olemusega. Krug jt., (2002), Hillis jt., (2016) väidavad samuti, et vaimset vägivalda on äärmiselt keeruline tuvastada, sest sellel puuduvad otsesed füüsilised tunnused nagu verevalumid või muud selgelt nähtavad füüsilised näitajad. Vaimne vägivald võib olla osa laiemast vägivallatsüklist, kus esineb ka füüsilist või majanduslikku vägivalda. Igal vägivallavormil on negatiivne mõju lapsele, olgu see siis otsene või kaudne. Emotsionaalne vägivald kahjustab lapse enesehinnangut ja vaimset tervist, samas kui füüsiline vägivald võib põhjustada füüsilisi vigastusi ja traumaatilisi kogemusi. Seega on oluline käsitleda kõiki vägivalla liike tervikuna ja rakendada meetmeid, mis kaitsevad lapsi igasuguse vägivalla eest ning toetavad nende turvalisust ja heaolu. Kuid õpetajad on oma pedagoogilises praktikas märganud, et laps sageli muutub ärritunuks ja vihaseks, kiiresti muutub meeleolu ning ta ei oska tunda rõõmu. Lapsel võivad lasteaias viibides tekkida mitmesugused emotsionaalsed,

sotsiaalsed ja käitumuslikud raskused, mis võivad mõjutada tema suhteid teiste lastega ning üldist heaolu. Viha ja ärrituvus, võivad olla märgid sellest, et lapsel on raske oma emotsioonidega toime tulla või neid adekvaatselt väljendada. See võib olla seotud hirmu, ärevuse või mõne muu sisemise väljakutsega, millega laps võib kokku puutuda kodus. Sotsiaalsed raskused võivad ilmnedas lapsel raskustena suhtlemisel teiste lastega. See võib põhjustada lapse enesesse tõmbumist või konfliktide tekkimist lasteaiarühmas. Käitumuslikud raskused, nagu agressiivne käitumine, näitavad sageli, et lapsel võib olla raskusi oma emotsioonide kontrollimisega või konfliktide lahendamisega. See võib olla reaktsioon hirmule või ebakindlusele. Feng jt., (2015) ja Grasso jt.,(2016) väidavad, et viibides lasteaias lapsel võivad tekkida erinevad emotsionaalsed, sotsiaalsed ja käitumuslikud raskused näiteks laps võib väljendada viha, ärrituvust või agressiivsust, kaldudes lööma, lükkama või solvama teisi lapsi. Ülalnimetatud ilmingud võivad viidata sellele, et laps on koegenud vaimset ehk emotsionaalset, sotsiaalset või füüsilist vägivalda. Iga vägivalda liik võib esineda eraldi ning mitu liiki võivad olla omavahel tihedalt kokkupõimunud, seepärast on neid raske eristada õpetajatel. Samuti lapse mängud lasteaias võivad tuua esile vägivaldsete olukordade taastamist mängudes. Laps võib näha sellist käitumismustrit näiteks sotsiaalmeediast või matkida teist last ning selle juures mitte olla ise vägivalda ohver. Haldre (2007) ja Merritt & Klein (2015) väidavad, et lapse vägivalda ilmingute kindlakstegemine ja nende eristamine muust kasvukeskkonnast on keeruline, kuna mõjud põimuvad sageli üldiste negatiivsete keskkonnamõjudega.

Uuringus selgus, et vägivalda ohvriks langenud laste arv on murettekitavalt suur ning isegi üks vägivaldaohvrist laps lasteaiarühmas tõestab probleemi eksisteerimist ning vajadust sellega tegeleda individuaalselt ning kaasates spetsialiste. Õpetajad on oma töös lasteaias märganud selliseid lapsi igas rühmas, kuid arvuliselt uuringu käigus ei õnnestunud välja selgitada täpset arvu juhtumeid, kus laps on langenud vägivalda ohvriks. Ühelt poolt see viitab sellele, et eksisteerivad sügavamad murekohad nii ühiskonnas, kui ka peredes, vaesus, väärkohtlemine, vägivald või psühholoogilised probleemid (nt. vältiv käitumine ning füüsiline agressiivsus). See võib luua ühiskonna, kus vägivald muutub normiks, ning see omakorda võib suurendada vägivalda levikut. Teiselt poolt vägivald jätab lastele endale sügavaid jälgi laste psüühikas, mis mõjutavad nende arengut ja elukvaliteeti pikas perspektiivis. McGee jt.(1997) ja Segrin jt.(2014) väidavad, et vägivalda koosmõju süvendab

nende negatiivseid tagajärgi lapse arengule. Vägivalla ohvriks langenud laste arv mõjutab nii lapse enda arengut, kui ka ühiskonda terviklikut.

Suurenenud vägivallaohvrite arv võib tähendada suurenevat vajadust psühholoogilise abi järele. Uuringust selgus, et õpetajad peavad vägivalla ilmingute õigeaegset märkamist koolieelikul tähtsaks, sest varajane sekkumine võib oluliselt maandada vägivalla negatiivset mõju koolieeliku arengule. Varajane sekkumine aitab parandada lapse õppimisvõimet ja akadeemilist edukust ning ennetada vägivallatsüklite jätkumist tulevastes põlvkondades. Vägivalla all kannatanud laste kognitiivsed oskused nagu tähelepanu, mälu ning õpitulemused halvenevad lasteasutuses. Luik (2011) ja Márquez-Flores (2016) väidavad, et lapse aju arengus on oluline periood varases lapsepõlves. Sellel perioodil luuakse ajus alus, millele hiljem ehitatakse keerukamad funktsioonid. Vägivald kahjustab koolieeliku vaimset ja emotsionaalset arengut sest lapsed kogevad ärevust, hirmu ja alavääristamist, mis mõjutab nende enesehinnangut ja usaldust enda ja teiste vastu.

Samuti võib vägivald mõjutada laste sotsiaalset arengut. Kui lapsed kogevad vägivald, võivad nad muutuda sotsiaalselt tagasitõmbunuks või agressiivseks, mis võib mõjutada nende suhteid eakaaslastega ja võimet luua terviklikke sotsiaalseid suhteid. Oluline on märkida, et vägivallakogemused võivad jätta pikaajalisi jälgi, mõjutades lapse käitumist, suhteid ja üldist elukvaliteeti. Olukorraga tegelemiseks nagu urimuses selgus, on õpetajatel olemas teadlikkus milliste spetsialistidega (nt. sotsiaaltöötajad, psühholoogid, arstid ja õpetajad) nad saavad võtta ühendust, kui tuvastavad vägivalla ohvriks langenud lapse. Tervise Arengu Instituut (2014) juhendmaterjalis väidetakse, et lastekaitsespetsialistid, õpetajad, sotsiaaltöötajad ja teised ametnikud mängivad olulist rolli lapse kaitsel ja toetamisel, kui nad puutuvad kokku koolieelikute vastase vägivalla ilmingutega.

Toetudes saadud tulemustele saab järeldada, et õpetajad puutuvad oma pedagoogilises praktikas kokku lastega kes on kannatanud vägivalla all ning uuritav probleem on tänapäeval aktuaalne. Õpetajad märkavad ja oskavad tuvastada selgelt eristatavaid vägivalla ilminguid ja teavad spetsialiste, kelle poole peab pöörduma vägivalla all kaatanud lapse tuvastamisel. Kuid õpetajad ei oska seostada muid vägivalla ilminguid (peale kehaliste vigastuste) vägivalla liikidega, sest need on mitmepalgelised ja nende eristamine on keeruline.

Teisele uurimisküsimusele *”Milline osatähtsus on lasteaias õpetajatel vägivalla ohvriks langenud laste varajasel tuvastamisel ja igapäevasel toimetulekul ning spetsialistide abi*

kasutamisel nende endi arvates?” tulemustest selgus, et õpetajatel on oluline roll lapse vägivalda tuvastamisel. Seguin-Lemire jt. (2017) väidavad, et üldiste vägivalda ilmingutena tuuakse välja näiteks negatiivsete emotsioonide väljendamine, madala enesehinnangu, enesesüüdistamise, vastumeelsuse füüsilise kontakti suhtes (eriti väikelastel) jne. Uuring näitab, et õpetajad märkavad lapse negatiivseid emotsioone (nt. häbitunne, süütunne, vaenulikus ja ärrituvus), kuid ei julge neid seostada vägivalda ilmingutega. Kõik lapsed on erinevad ja negatiivsete emotsioonide väljendamine ei tähenda alati, et laps on kogenud vägivalda. Iga juhtumit peab vaatlema eraldi. Lapsed väljendavad sageli oma vajadusi negatiivsete emotsioonide kaudu. See on märk sellest, et nad vajavad abi ja tuge, eriti raskete olukordade, vägivalda või traumaatiliste kogemuste läbi elamisel.

Selleks, et tuvastada vägivalda all kannatanud last peavad õpetajad tundma ära erinevaid vägivalda liike oskama märgata nende ilminguid ning seostada neid vägivalda olemusega. Vägivaldale kogenud laste tuvastamine lasteasutuses on keeruline, kuid siiski võimalik, kui õpetajad ja lasteaias personal on tähelepanelikud ning teadlikud võimalikest vägivalda ilmingutest ja lapse käitumismustritest. Uuringust selgus, et iga vägivalda juhtum on ainulaadne ja õpetaja tegutsemisviis peab vastama konkreetsele olukorrale. Õpetaja peab pöörama tähelepanu lapse muutunud käitumisele lasteaias (nt. ärevus, hirm, tagasitõmbumine või agressiivsus), füüsilistele vigastustele (nt. sinikad, kriimustused, löiked või põletused), emotsionaalsetele ilmingutele (nt. hirm, ärevus, masendus või madal enesehinnang), sotsiaalsetele ilmingutele (nt. suhtlemisraskused või probleemid sotsiaalsete suhete loomisega), ning käitumise muutustele lasteaias (nt. äkilised viha puhangud, kontrollimatu käitumine või muud ebatavalised käitumishäired). Uuringust selgub, et lapse ebatavaline käitumine ja kehalised vigastused on esimesed ja tähtsamad tunnused, mis peavad äratama õpetajate tähelepanu lapse suhtes. Goldman & Grimbeek (2015) väidavad, et tuleks erilist tähelepanu pöörata muutustele lapse tavapärasel käitumisel. Lapsi tuleb kuulata avatud meelega, vältides igasugust hukkamõistu või naermist. Õpetajate tähelepanelikkus ja võime märgata neid muutusi võivad aidata tuvastada ja sekkuda võimalike vägivalda juhtumite korral, tagades seeläbi laste heaolu ja turvalisuse. Õpetajad on tihti esimesteks täiskasvanuteks peale vanemate, kes võivad märgata ja reageerida laste käitumuslikele ja emotsionaalsetele muutustele, mis võivad viidata vägivalda või traumaatilistele olukordadele kodus. Seega järsk muutus lapse käitumises (laps muutub kergesti solvuvaks agressiivseks, vihastab või lapsel esinevad kehalised vigastused) ja

seisundis tekitab muret ning viitab sellele, et lapsel võib olla kokkupuude ebatavaliste olukordadega, mida ta ei suuda selgitada. Linno jt. (2011), Ellenbogen jt.(2014) ning Spinazzola jt. (2014) väidavad, et laps langeb vägivalla ohvriks ka juhtumitel, kui ta näeb pealt vanemate või teiste pereliikmete vahelist vägivalda, olenemata sellest, et vägivald pole otseselt talle suunatud. Oluline on pakkuda lastele, kes on jäänud vägivalla pealtnägijaks, psühholoogilist nõustamist, emotsionaalset tuge ja turvalist keskkonda, kus laps saab end väljendada ja oma tundeid jagada. Samuti on oluline, et täiskasvanud, eriti õpetajad ja teised laste eest hoolitsevad isikud, oleksid teadlikud vägivalla pealtnägemise võimalikest mõjudest ja oskaksid sellele reageerida, et tagada lapse heaolu ja turvalisust.

Tuginedes uuringule võib väita, et vägivalla juhtumite lahendamisel toetuvad õpetajad lasteaias poolt loodud algoritmile. Lasteaias peavad olema selged juhised ja protseduurid vägivalla juhtumite käsitlemiseks, et tagada järjepidev ja koordineeritud lähenemine vägivalla juhtumite lahendamisel. Selge vägivalla ennetamise ja tuvastamise metoodika lubab märgata abivajavat last esimesel võimalusel ning seostada sealhulgas emotsionaalse vägivalla ilminguid vägivalla olemusega. Tervise Arenguinstituut (2014) on välja töötanud juhised selleks, kui õpetaja koolieelses lasteasutuses märkab vägivalla ilminguid, peab ta teavitama lasteasutuse juhtkonda oma tähelepanekutest; võimalusel dokumenteerima kahtlusi ja tähelepanekuid (see võib osutuda vajalikuks ametivõimudele); võtma ühendust lapsevanemaga, et arutada oma tähelepanekuid lapse suhtes; konsulteerima lastekaitseametnike-, sotsiaaltöötajate-, ja psühholoogidega; toetama last, et tagada lapsele vajalik tugi ja abi õigeaegselt. Juhendi puhul on tegemist struktureeritud sammude komplektiga - mis järjekorras ja milliseid tegevusi õpetaja peab tegema, kui ta tuvastab vägivalla all kannatanud last. Kuid kui rääkida vägivalla ennetamise ja tuvastamise metoodikast, siis tegemeist on laiemad mõisted, mis hõlmab strateegiaid, meetodeid ja lähenemisviise õpetamisele, arendamisele või teatud tegevuste sooritamisele. Erinevalt juhendist arvestab metoodika mitte ainult konkreetseid samme, vaid ka protsessi üldist mõistmist, sealhulgas põhimõtteid, eesmärgi ja tulemusi, mis võimaldab õpetajatel omandada struktureeritud teadmisi vägivalla teemal.

Uuringust selgus, et tähtsal kohal on õpetajate suhtlemine vägivalla ohvriks langenud lapse vanematega. Luues usaldusväärseid suhteid vanematega, kasutades avatud dialooge ja näidates valmisolekut koostööks saab õpetaja luua dialoogi lapsevanemaga. Dialoogis lapsevanematega on oluline küsimuste sõnastus ja delikaatsus. Suheldes lapsevanemaga

õpetaja saab koguda piisavalt informatsiooni lapse käitumise, reaktsioonide ja emotsioonide kohta kodus selleks, et saaks neid võrrelda lapse käitumisega lasteaias. Samuti võib õpetaja täpsustada lapsevanemate käest, kust lapsel on saadud kehalised vigastused ja võrrelda seda vastust lapse jutuga. Tugines lapsevanemate vastustele saab õpetaja analüüsida lapse käitumist koolieelses lasteasutuses ning teha järeldusi kas tegemist on vägivalla juhtumiga või mitte.

Tulemuste põhjal võib järeldada, et õpetajatel on tähtis roll vägivalla ohvriks langenud last tuvastamisel ja toetamisel lasteaias. Vägivalla tuvastamiseks lasteaias õpetajad peavad pöörama tähelepanu eelkõige lapse käitumisele ja emotsioonide muutumisele ning füüsiliste vigastuste olemasolule lapse kehal. Korduvad vigastused, äkilised emotsionaalsed reaktsioonid ja käitumuslikud muutused võivad viidata vägivallale või traumaatilistele olukordadele kodus (vajadusel kaasatakse spetsialiste - lastekaitseametnikke, sotsiaaltöötajaid, psühholooge ning politseid). Tähtsal kohal vägivalla ilmingute tuvastamisel on koostöö lapsevanematega, mis aitab täpsustavate küsimuste kaudu võrrelda lapse käitumist kodus ja lasteaias ning pöörata tähelepanu tekkinud muutustele.

Uurimuse põhjal selgus, et õpetajad ei oska seostada vaimse ehk emotsionaalse vägivalla ilminguid vägivalla olemusega. Õpetajatel on puudulikud teadmised vägivalla teemal ning neid peaks suunama selle teema kohastele koolitustele.

Kolmanda uurimisküsimuse *“Milliseid lisameetmeid ja strateegiaid kasutavad õpetajad lasteaias vägivalla all kannatanud laste toimetuleku toetamiseks?”* vastustest selgus, et lasteaedades on laste vägivalla juhtumite lahendamiseks paigas lasteaias poolt loodud süsteem, mis hõlmab reegleid, juhiseid ja koostööd kolleegidega, kuid pole metoodikat, mis hõlmaks kõiki toiminguid vägivalla juhtumite lahendamisel. Enamus õpetajaid tõid esile „Kodukorda“, kus on üksikasjalikult kirjeldatud personali tegevused erinevates olukordades. Samuti uuringust selgus, et eraldi juhiseid vägivallaohvritega töötamiseks pole olemas ning õpetajad toetuvad oma tegevustes „Kodukorrale“, kus on määratletud nii vanemate kui ka lasteaias töötajate käitumisreeglid. Probleemide korral on võimalik pöörduda abi saamiseks lasteaias juhtkonna poole. WHO (2016) on dokumenteerinud tegevuse, kui õpetaja märkab lastel ilminguid, mis viitavad võimalikule vägivallaohule, järgib ta lasteaias tegutsemisalgoritmi, kus on lahti kirjutatud kuidas õpetaja peab käituma. Kuid täpne ja järjepidev reageerimissüsteem, mis oleks koondatud ühise metoodika alla, lubaks õpetajatel kiiresti reageerida vägivalla juhtumitele. Vägivalla ohvri avastamisel teaksid õpetajad mida

teha ja kelle poole pöörduda (omaksid kindlaid õiguskaitseorganite kontakte). Reageerimissüsteemi olemasolu tagaks, et kõik lasteaias töötajad tegutsevad vägivalla juhtumite korral sarnaselt ja professionaalselt. See lubaks vältida segadust ja ebakindlust ning laps saaks õigeaegset abi.

Uuringust selgus, et lasteaias kasutatakse ka mitmeid metoodilisi võtteid vägivalla ohvriks langenud laste toetamiseks, keskendudes suhtlemisele, teraapiale ja lapse arengut toetavale keskkonnale. Allen (2011) rõhutab, et lapse arengut ja õppimist mõjutavad otseselt tema ümbritsev keskkond ja seal viibivad inimesed. Täiskasvanud, olgu vanemad, õpetajad või teised hooldajad, on olulised ja nende käitumine, suhtlemisviisid ning juhendamine kujundavad lapse arusaamu maailmast.

Selleks, et leida usaldusväärset teavet õpetajad osalevad kursustel (nt. on olemas rahvusvaheline “Vägivalla ennetusprogramm CAP”) ning suhtlevad õiguskaitseorganite ning sotsiaalteenistuste esindajatega. Samuti saavad nad usaldusväärset teavet vägivalla teemal sotsiaalministeeriumi, haridusministeeriumi, politsei ja justiitsministeeriumi veebilehtedelt. Uuringus selgus, et oma pedagoogilises praktikas õpetajad tuginevad “Lipusüsteemi” metoodikale, mis on mõeldud küll lapse seksuaalkäitumise hindamiseks ja seksuaalvägivalla ennetamiseks. See metoodika pakub metoodilisi võtteid hakkama saamiseks seksuaalse vägivallaga, kuid võimalik on kasutada neid võtteid ka teiste vägivalla liikide puhul. Seega õpetajatel on kasutusel mõningased metoodikad, kuid spetsiaalselt teiste vägivalla liikide (nt. füüsiline -, vaimne vägivald ning hooletusse jätmine) tuvastamiseks ja ennetamiseks eraldi võetuna need puuduvad.

Uuringust selgus, et vägivalla juhtumite tuvastamiseks on oluline süstemaatiline koostöö erinevate spetsialistidega (nt. psühholoogid, sotsiaalabitöötajad ja kohalikud õiguskaitseorganid) ning individuaalne lähenemine, et tagada iga vägivalla ohvriks langenud lapsele asjakohane tugi vastavalt nende vajadustele. Õpetajad vajavad spetsiaalseid koolitusi, et ära tunda erinevaid vägivalla ilminguid ning osata nendele reageerida. Oluliseks peeti regulaarset juhendamist ja koostööd juhtkonna – ja tugispetsialistide ning õiguskaitseorganitega (nt psühholoogid, sotsiaalabitöötajad, lastekaitsetöötajad, arstid ja politsei) ning individuaalset lähenemist igale juhtumile. Süsteemne tugi, sh selged protseduuri reeglid ja juhendid, on hädavajalikud, et õpetajad saaksid vägivalla ohvriks langenud lapsi õigeaegselt toetada.

Tulemuste põhjal võib järeldada, et oma pedagoogilises praktikas vägivalda juhtumite lahendamisel õpetajad toetuvad lasteaia loodud süsteemile, mis on olemas igas lasteaia ja mis hõlmab reegleid, juhiseid ja koostööd kolleegidega. Õpetajad teavad, et vajadusel nad võivad pöörduda õiguskaitseorganite poole. Kuid uuringu käigus selgus, et ei eksisteeri riiklikku vägivalda tuvastamise ja ennetamise metoodikat, mis oleks suunatud mitmele vägivalda liigile. Õpetajad saavad usaldusväärset teavet õiguskaitseorganite veebilehekülgedelt ning nende poolt läbiviidavatel koolitustel.

Toetudes ülaltoodud uurimuse tulemustele ja arutelule, saab teha järgmised kokkuvõtavad järeldused X-linna lasteaedades töötavate õpetajate arvamustest millist mõju avaldab vägivalda esinemine koolieelses eas koolieelkude igapäevasele toimetulekule lasteasutustes:

- õpetajad puutuvad oma pedagoogilises praktikas kokku koolieelikutega, kes on langenud vägivalda ohvriks ning uuritav probleem on aktuaalne tänapäeval;
- õpetajad oskavad märgata ainult neid vägivalda ilminguid, mis on selgelt eristatavad;
- õpetajad on teadlikud spetsialistidest, kelle poole saab pöörduda vägivalda all kannatanud lapse tuvastamisel;
- õpetajatel puuduvad konkreetsed usaldusväärsed meetodid iga vägivalda liigi tuvastamiseks, seepärast tuleks luua võimalus kasutada õpetajatel usaldusväärsed allikaid vägivalda teemal ning võimalus osa võtta vägivalda teemalistest koolitustest;
- vägivalda juhtumite lahendamisel toetuvad õpetajad lasteaia loodud süsteemile, mis hõlmab reegleid, juhiseid ja koostööd kolleegidega.

KOKKUVÕTE

Õpetajatel on oluline roll vägivalda ärahoidmisel ja ohvrite toetamisel lasteaias. Selleks peavad õpetajad olema tähelepanelikud erinevate vägivalda vormide tunnuste suhtes ning oskama märgata laste käitumise ja emotsionaalsete reaktsioonide muutusi. Oluline on, et lasteaias oleksid selged juhised ja protseduurid vägivalda juhtumite käsitlemiseks, tagades järjepideva ja koordineeritud lähenemise. Õpetajatel tuleb olla valmis teavitada juhtkonda vägivalda ilmingutest, dokumenteerima kahtlusi ja tähelepanekuid ning konsulteerima spetsialistidega, sealhulgas lastekaitseametnike, sotsiaaltöötajate ja psühholoogidega. Vägivalla ohvriks langenud laste toetamisel on oluline avatud suhte loomine lapsevanematega, et tagada lapsele õigeaegne tugi. Oluline koht vägivalda tuvastamisel lasteaias on meeskonnatööl ning metoodilistel programmidel vägivalda ennetamiseks. Koolitused ja metoodilised materjalid vägivalda ennetamiseks aitavad õpetajatel ja teistel lasteasutuse personalil omandada vajalikke teadmisi ja oskusi vägivalda ärahoidmisel ja ohvrite toetamisel.

Uuringu eesmärk oli selgitada välja seos vägivalda esinemise ja koolieelikute igapäevase toimetuleku vahel koolieelses lasteasutuses ning selleks kasutatavad strateegiad, tuginedes õpetajate arvamustele ning läbiviidud uuringute tulemustele. Uuringu läbiviimiseks oli valitud kvalitatiivset uurimisviisi. Tulemuste saamiseks oli läbiviidud poolstruktureeritud intervjuud. Töös kasutati sihipärast valimit. Valimi moodustasid õpetajaid, kes on kokku puutunud uuritava probleemiga oma pedagoogilises praktikas koolieelses lasteasutuses. Uuringus osales 11 õpetajat, kelle vanus on 19 kuni 62 aastat ning kes on puutunud kokku vägivalda juhtumitega oma töös.

Uurimistulemustest selgus, et õpetajad puutuvad oma pedagoogilises praktikas kokku lastega kes on kannatanud vägivalda ning uuritav probleem on tänapäeval aktuaalne. Õpetajate teavad, märkavad ja oskavad tuvastada selgelt eristatavaid (nt. sinikad, kriimustused, löiked või põletused) vägivalda ilminguid ja teavad spetsialiste, kelle poole peab pöörduda vägivalda all kaatanud lapse tuvastamisel. Kuid õpetajad ei oska seostada muid vägivalda ilminguid (peale kehaliste vigastuste) vägivalda olemusega, sest vägivald on mitmepalgeline ja selle liikide eristamine on raskendatud.

Varjatud vägivalda tuvastamiseks lasteaias õpetajad peavad pöörama tähelepanu eelkõige lapse käitumisele ja emotsioonide muutumisele. Korduvad vigastused, äkilised emotsionaalsed reaktsioonid ja käitumuslikud muutused võivad viidata vägivaldale või traumaatilistele olukordadele kodus. Tulemustest selgus, et õpetajad peavad oskama seostama märgatud muutusi lapse käitumises võimalike vägivalda ilmingutega ning reageerima nendele vastavalt olukorrale. Õpetajad on tuttavad mõningaste vägivalda ennetusprogrammidega ning oskavad neid rakendada. Oma pedagoogilises praktikas vägivalda juhtumite lahendamisel õpetajad toetuvad lasteaias loodud süsteemile mis hõlmab reegleid, juhiseid ja koostööd kolleegidega. Nad võivad vajadusel pöörduda õiguskaitseorganite poole. Kuid uuringu käigus selgus, et ei eksisteeri riiklikku vägivalda tuvastamise ja ennetamise metoodikat, mis oleks suunatud mitmele vägivalda liigile.

Õpetajad saavad usaldusväärset teavet õiguskaitseorganite veebilehekülgedelt ning nende poolt läbiviidavatel koolitustel.

Lähtudes uurimuse tulemustest saab teha järgmised ettepanekud:

- koondada laste vägivalda puudutav info ühte kohta (nt. internetiallikas või jagatav materjal paberkandjal);
- pöörata rohkem tähelepanu õpetajate ja teiste õiguskaitseorganite ühistele koolitustele, mis kergendaks asjakohase info liikumist asutuste vahel;
- motiveerida riiki, õiguskaitseorganeid ja õpetajaid, kaasates psühholooge, sotsiaaltöötajaid, lastekaitsetöötajaid, arste looma metoodikat, mis oleks suunatud mitmele vägivalda liigile;
- loodavas metoodilises materjalis koondada vägivalda liikide detailne kirjeldus ning nende mõju lapse arengule, õiguskaitseorganite kontaktide loetelu ning selgelt struktureeritud algoritm tegutsemiseks (esimeste vägivalda ilmingute märkamisest kuni juhtumi täieliku lahendamiseni).

Kokkuvõtteks võib öelda, et töö alguses püstitatud uurimisküsimused said vastused ning bakalaureusetöö eesmärk saavutati. Selle töö praktiline väärtus seisneb selles, et pöörata õpetajatele tähelepanu ka mittefüüsilistele vägivalda ilmingutele (nt. käitumise ja emotsionaalsete reaktsioonide muutusi) ning julgustada neid olema aktiivne kodanik, kes märgates vägivalda all kannatanud last, rakendavad vägivalda ennetusmeetmeid.

Antud uurimistöö piiranguks võib pidada seda, et uuritav teema on tundlik ja valim on väike, mis ei võimalda teha üldistusi kõikide koolieelse lasteasutuste õpetajate osas.

Edasiselt võiks uurida lasteaiaõpetajate hoiakuid vägivalda ilmingute märkamisel ja tuvastamisel lastel lasteasutuses. Uuringu väärtust suurendaks oluliselt, kui see hõlmaks kogu Eestit, kuid selleks oleks vajalik kasutada kvantitatiivset lähenemist või erinevate uurimismeetodite kombineerimist.

Uuringu tulemused võivad olla kasulikud õpetajatele, lastevanematele, lasteaia juhtidele, õiguskaitseorganitele ja kõigile, kes tegelevad lastekaitse ja vägivalda ennetamisega igapäevaselt.

KASUTATUD ALLIKAD

Allaste, A-A. (2006-2007) *Vägivald lähisuhetes: selle põhjused, tagajärjed ja lahendused*. Tallinna Ülikooli uurimus.

Allen, G. (2011). *Early Intervention: The Next Steps*. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/284086/early-intervention-next-steps2.pdf. (viimati vaadatud 24.04. 2023)

Arika Lepp, Olgerd Petersell (2023). *Prokuratuuri aastaraamat 2023*. <https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2023/seksuaalkasvatus-parim-tooriist-seksuaalkuritegude-ennetamiseks> (viimati vaadatud 04.10. 2023)

Bancroft, L. ja Silverman J.G. (2007). *Vägivallatseja lapsevanemana. Millist mõju avaldab lähisuhtevägivald perekonna toimimisele*. MTÜ Naiste Varjupaik, 2007.

Berliner, L. (2011). *Child sexual abuse: definitions, prevalence and consequences*. In J.E.B. Myers (Ed.), *The APSAC Handbook of Child Maltreatment*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Butchart, A., Harvey, A. P., Mian, M., & Färniss, T. (2006). *Preventing child maltreatment: a guide taking action and generating evidence*. World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect.

Calheiros, M., Monteiro, M., Patricio, J., & Carmona, M. (2016). Defining Child Maltreatment Among Lay People and Community Professionals: Exploring

Consensus in Ratings of Severity. *Journal of Child and Family Studies*, 25(7), 2292–2305. Child Welfare Information Gateway.(2007). *Recognizing child abuse and neglect, signs and symptoms*. Prevent Child Abuse America.

Cicchetti, D., & Toth, S. L. (2005). Child maltreatment. *Annual Review of Clinical Psychology*, 1(1), 409–438.

Compier-de Block, L., Alink, L., Linting, M., van den Berg, L., Elzinga, B., Voorthuis, A., Bakermans-Kranenburg, M. (2016). Parent-Child Agreement on Parentto-Child Maltreatment. *Journal of Family Violence*, 32(2), 207–217.

Corby, B. (2006). *Child Abuse*. Towards a Knowledge Base. (3rd ed.). Open University Press.

Dias, A., Sales, L., Hessen, D., & Kleber, R. (2015). Child maltreatment and psychological symptoms in a Portuguese adult community sample: the harmful effects of emotional abuse. *European Child & Adolescent*, 24(7), 767-78.

Ellenbogen, S., Klein, B., & Wekerle, C. (2014). *Early childhood education as resilience intervention for maltreated children*. Early Child Development and Care.

Erickson, M. F., & Egeland, B. R. (2011). *Child Neglect*. In J. E. B. Myers (Ed.), The APSAC Handbook of Child Maltreatment .Thousand Oaks, CA: Sage.

Examining physical abuse and witnessing intimate partner violence among young children. *Child & Family social work*, 25

Feng, J., & Levine, M. (2005). Factors associated with nurses' intention to report child abuse: national survey of Taiwanese nurses. *Child Abuse & Neglect*, 29(7), 783–795

Gilbert, R., Widom, C. S., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., & Janson, S. (2009). Burden and consequences of child malteratment in high-income countries. *The Lancet*, 373, 68–81.

Goebbels, A., Nicholson, J., Walsh, K., & De Vries, H. (2008). Teachers' reporting of suspected child abuse and neglect: Behaviour and determinants. *Health Education Research*, 23(6), 941–951.

Goldman, J., & Grimbeek, P.(2015). Preservice Teachers' Sources of Information on Mandatory Reporting of Child Sexual Abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 24(3), 238–258.

Grasso, D. J., Dierkhising, C. B., Branson, C. E., Ford, J. D., & Lee, R. (2016). Developmental patterns of adverse childhood experiences and current symptoms andimpairment in youth referred for trauma-specific services. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44, 871–886.

Graham-Bermann, S. A., & Howell, K. H. (2011). *Child maltreatment in the context of intimate partners violence*. In J.E.B. Myers (Ed.), *The APSAC Handbook of Child Maltreatment*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Haldre, L. (2007). *Lapse seisundi hindamine*. D. Kutsar (Toim), *Lapse väärkohtlemine II* (lk 113–122). Tartu: AS Atlex.

Hillis, S., Mercy, J., & Saul, J. (2016). The enduring impact of violence against children. *Psychology, Health & Medicine*, 22 (4), 393–405.

Holmes, M.R. (2013). Aggressive behavior of children exposed to intimate partner violence: An examination of maternal mental health, maternal warmth and child maltreatment. *Child abuse and neglect*, 37, 520-530

James, F., Green, J. (2018). Long term effects of child abuse: lessons for Australian paediatric nurses. *Australian Journal of advanced nursing*, 4, 42-51

Justiitsministeerium. (2020, 06 september). *Lapse väärkohtlemise märgid*. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/lapse-vaarkohtlemise-margid#Vakelaps> (viimati vaadatud 06.11.2023)

Justiitsministeerium. (2020, 06 september). *Perevägivalda võrgustik*. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/spetsialistile/perevagivalda-vorgustik> (viimati vaadatud 20.03.2023)

Justiitsministeerium (2022). *Vägivalda ennetuse kokkulepe 2021-2025*. <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/vagivaldaennetuse-kokkulepe> (viimati vaadatud 19.11.2023)

Justiitsministeerium. (2015). *Murebaromeeter*. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/murebaromeeter>. (viimati vaadatud 06.11. 2023)

Jimenez, M. E., Wade, R., Lin, Y., Morrow, L. M., & Reichman, N. E. (2016). Adverse experiences in early childhood and kindergarten outcomes. *Pediatrics*, 137(2), 1–11.

Järv-Mändoja, K., Riis, M., Käesel, K., Pill, E., Tervisearenguinstituut. (2013). *Lapse vaimse tervise toetamine lasteaias*.

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/lapse_vaimse_tervise_toetamine_lasteaias.pdf (viimati vaadatud 27.10. 2023)

Kerig, P.K., Ludlow, A., & Wenar, C. (2012). *Developmental Psychopathology*. The McGraw-Hill Companies.

Khan, J.A (2011). *Research methodology*. New Dehli: APH Publishing Corporation.

Kim H., Wildeman C., Jonson-Reid M., & Drake B. (2017). Lifetime Prevalence of Investigating Child Maltreatment Among US Children. *American Journal of Public Health*, 107(2), 274–280.

Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A., B., Lozano, R. (2002). *World report on violence and health*. World Health Organization. Geneva.

Lagerspetz, M. 1997, "Oleneb millisesse paati satun": Noorte Eestlaste mustad stsenaariumid, *Akadeemia*, 11, lk 2243-2258.

Laherand, M. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. OÜ Infotrükk.

Lastekaitse Liit. (2010). *Programmist "Kiusamisest vabaks"* <https://kiusamisestvabaks.ee/> (viimati vaadatud 17.10. 2023)

Linno, M., Soo, K. ja Strömpl, J. (2011). *Juhendmaterjal perevägivalda vähendamiseks ja ennetamiseks*. Justiitsministeerium.

Luik, M. (2011). Varajasest märkamisest ja sekkumisest. *Sotsiaaltöö*, 4, lk 20-21.

Marshall, N. A. (2012). A clinician's guide to recognizing parental psychological maltreatment of children. *Professional psychology: Research and practice*, 2, 73-79.

Márquez-Flores, M. M., Márquez-Hernández, V. V., & Granados-Gómez, G. (2016). Teachers' Knowledge and Beliefs About Child Sexual Abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*. 5, 538-55.

Matthew.P., Maya L. Rosen., LucyA., Kelly.A Sambrook.,Margaret Asheridan, KatieA. McLaughlin (2023) Childhood trauma and brain structure in children and adolescents, *Development Cognitive Neuroscience*, 59 (2023)

McGee, R. A., Wolfe, D. A., & Wilson, S. K. (1997). Multiple maltreatment experiences and adolescent behavior problems: adolescents' perspectives. *Development and Psychopathology*, 9, 131–150.

Merritt, D. H., & Klein, S. (2015). Do early care and education services improve language development for maltreated children? Evidence from a national child welfare sample. *Journal of Child Sexual Abuse*. 39,185-96.

MTÜ Vaikuseminutid. (2023). *Heaolu loov kool ja lasteaed – mitmekülgne tugi vaimsele heaolule*.

<https://vaikuseminutid.ee/> (viimati vaadatud 25.04.2023)

Overbeek, M. M., de Schipper, J. C., & Lamers-Winkelmann, F. (2013). Effectiveness of specific factors in community-based intervention for child-witnesses of interparental violence: A randomized trial. *Child Abuse & Neglect*, 37(12), 1202–1214

Paddar, M. (2007). Pedofiilia. D. Kutsar (Toim), *Lapse väärkohtlemine II*. Tartu: AS Atlex.

Pettai, I. ja Proos, I. (2015). *Lähisuhtevägivald Eestis politsei pilgu läbi*. Üle-eestilise ekspertküsitluse tulemused. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut.

Politsei- ja Piirivalveamet. (2013). *Ohutusraamat koolilapse vanemale*. Paide: Kuma Print.

Pärna, K., Laisaar, K-T., Suija, K., Kallavus, Kadi., Remmel, M-L, Kiisk, E., Sisask M., Kiive, E., Jürjen,T., (2002) *Koolipõhiste ennetusprogrammide võrdlev analüüs*. Lõpparuanne Tervise Arengu Instituut.

Radford, L., Corral, S., Bradley, C., Fisher, H., Bassett, C., Howat, N., & Collishaw, S. (2011). *Child abuse and neglect in the UK today*.

Raman, S., & Hodes, D. (2012). Cultural issues in child maltreatment. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 48, 30-37.

Sallo, J. (2014). *Võim teise inimese keha üle: suhtumine perevägivalda ja seksistat T. Roosalu (Toim)*, Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013. Artiklite kogumik. Tallinn: Sotsiaalministeerium.

Segrin, C., Givertz, M. & Swiatowski, P. (2014). Family of Origin Parenting and Young Adults' Psychosocial Competencies. In K. Adamczyk, & M. Wysota (Eds.), *Functioning of Young Adults in a Changing World*, 86–110. Krakow.

Séguin-Lemire, A., Hébert, M., Cossette, L., & Langevin, R. (2017). A longitudinal study of emotion regulation among sexually abused preschoolers. *Child Abuse & Neglect*, 63, 307–316.

Schmid, H., & Benbenishty, R. (2011). Public attitudes toward child maltreatment in Israel: Implications for policy. *Children and Youth Services Review*, 33, 1181–1188.

Schols, M., Ruiter, C., & Öry, F. (2013). How do public child healthcare professionals and primary school teachers identify and handle child abuse cases? A qualitative study. *BMC Public Health*, 13(807), 1–16.

Showalter, K., Yoon, S., Maguire-Jack, K., Wolf, G., K., Letson, M. (2019). Are dual and single exposures differently associated with clinical levels of trauma symptoms?

Soonets R. 1997. *Lapse väärkohtlemise mõiste ja liigid*. Laste väärkohtlemine/ Kutsar D. Tartu.

Spinazzola, J., Hodgdon, H., Liang, L-J., Ford, J. D., Layne, C. M., Pynoos, R., Briggs, E. C., Stolbach, B., & Kisiel, C. (2014). Unseen wounds: The contribution of psychological maltreatment to child and adolescent mental health and risk outcomes. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 6, 18–28.

Tervise Arengu Instituut (TAI) . (2014). *Lapse vaimse tervise toetamine lasteaias. Juhendmaterjal*. Tallinn: Altex

Tomberg, E. (2004). Väärkoheldud laste abistamise võimalusi. T. Tulva (Toim), *Lapse kasvukeskkond ja sotsiaalsed oskused. Teadusartiklite kogumik* (lk 91–108). Tallinn: Lastekaitse Liit, Tallinna Pedagoogikaülikool.

Toros, K., & Tiirik, R. (2016). Preschool Teachers' Perceptions About and Experience with Child Abuse and Neglect. *Early Childhood Education Journal*, 44(1), 21– 30.

Trickett, P. K., Mennen, F. E., Kim jt., 2017, K., & Sang, J. (2009). Emotional abuse in a sample of multiply maltreated, urban young adolescents: Issues of definition and identification. *Child Abuse & Neglect*, 33, 27–35.

World Health Organization(2016). *Child maltreatment*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment> (viimati vaadatud 17.11.2023)

World Health Organization. (2016). *Child maltreatment fact sheet*. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/>. (viimati vaadatud 04.10. 2023)

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Ülviste, A. (2020). *Lähiuhtevägivallakuritegudes läbiviidud kriminaalmenetluste analüüs*. Tallinn: Riigiprokuratuur.

Yin, R. K. (2011). *Qualitative research from start to finish*. USA Guilford Press. A Division of Guilford Publications, Inc.

LISAD

LISA 1. Intervjuu küsimused.

Sissejuhatus. Tausta kaardistamine – uuritava andmed ja kokkupuude vägivalda kannatanud lastega oma pedagoogilises praktikas.

- ✓ Kui vana Te olete?
- ✓ Mis on Teie haridustase?
- ✓ Kas Te täiendate praegu oma haridustaset?
- ✓ Mis erialal Te töötate?
- ✓ Kui pikk on Teie pedagoogiline staaž lasteaias?
- ✓ Kas Te töötate tava- või erirühmas?
- ✓ Kas Te olete oma pedagoogilises praktikas kokku puutunud lastega kes on kannatanud vägivalda?

1 plokk

1. Milliseid koolieelikute vägivalda ilminguid teavad ja oskavad tuvastada õpetajad koolieelses lasteasutuses toetudes nende arvamustele?
- ✓ Miks teie arvates on oluline märgata koolieelikul vägivalda ilminguid?
 - ✓ Milliseid vägivalda liike te teate?
 - ✓ Kui sageli Te olete oma õpetaja töös koolieelses lasteasutuses kokku puutunud realselt vägivalda ohvriks langenud lapsega?
 - ✓ Mille järgi teie arvates on võimalik ära tunda vägivalda ohvriks langenud last?
 - ✓ Milliseid vägivalda ilminguid olete lastel tuvastanud lasteasutuses?
 - ✓ Millised oskused on aidanud teil vägivalda tunnuseid tuvastada?

2 plokk

2. Milline osatähtsus on lasteaiasõpetajatel vägivalda ohvriks langenud laste varajasel tuvastamisel ja igapäevasel toimetulekul ning spetsialistide abi kasutamisel nende endi arvates?
- ✓ Kuidas teie arvates on võimalik tuvastada vägivalda kogenud last lasteasutuses?

- ✓ Millised muutused lapse käitumises annavad teada, et ta on langenud vägivalla ohvriks?
- ✓ Milliseid varajaseid vägivalla tunnuseid teie olete märganud laste ühistegevuse ajal?
- ✓ Kuidas muutuvad (lasteaias viibides) vägivalla ohvriks langenud lapse emotsionaalsed reaktsioonid?
- ✓ Mis Teie arvates aitab kaasa lapse vägivalla tunnuste märkamisele?
- ✓ Milline on teie kui õpetaja tegevuste algoritm vägivalla ilmingute tuvastamisel?
- ✓ Milline roll on õpetajal oma töös vägivalda kogenud lapse vanematega suhtlemisel?
- ✓ Millised on teised spetsialistid, kellega õpetaja teeb koostööd vägivalla all kannatanud lapse toetamisel?

3 plokk

3. Milliseid lisameetmeid ja strateegiaid kasutavad õpetajad lasteaias vägivalla all kannatanud laste toimetuleku toetamiseks?
- ✓ Millistele lasteaias reeglitele ja eeskirjadele te tuginete oma töös laste vägivalla juhtumite lahendamisel?
 - ✓ Milliseid programme või metoodilisi võtteid rakendab teie lasteaias vägivalla ohvriks langenud laste toetamiseks?
 - ✓ Kust olete leidnud usaldusväärset teavet vägivalla ohvriks langenud laste abistamise kohta?
 - ✓ Mis liiki väljaõpet te olete saanud koolieelikute vägivalla ilmingute tuvastamiseks?
 - ✓ Millist süsteemset tuge vajab tänapäeval õpetaja vägivalla ohvriks langenud lapse oskuslikuks ja õigeaegseks tuvastamiseks?
 - ✓ Milliseid strateegiaid peaks teie arvates lasteaias kasutama vägivalla all kannatanud laste toetamisel?